

Olağanüstü Durumlar, İletişim ve Habercilik Yaklaşımları

SELMA KOÇ AKGÜL

Öz

Olağanüstü durum kavramı hem bireylerin hem de toplumların normal yaşam süreçlerini sekteye uğratan birçok olayı tanımlamayı ve yorumlamayı gerektirmektedir. Aynı şekilde ilgili aktörlerin eşgüdümlü iletişim ve koordinasyonunu zorunlu kılmaktadır. Olağanüstü durum aktörleri çoğu zaman olaylardan olumsuz etkilenirken mücadele sürecinin de bir parçası olmak zorunda kalmaktadırlar. Toplumsal düzeyde iletişim kaynağı olan medya da olağanüstü durumları algılama ve mücadele sürecinin önemli bir aktörüdür.

Çalışma, bu düşünceden yola çıkarak tanımlayıcı bir çalışma olarak planlanmış, “olağanüstü durumlarda iletişim” geniş bir alanı kapsadığı için, olağanüstü durumlarla ilgili kavramsal bir çerçeve çizilerek özelde medyanın olağanüstü durumlarda haber anlayışının ne olduğu ve ne olması gerektiği konusu tartışılmıştır. Çalışma kapsamına, ilgili araştırmalarla daha önce tarafından analiz edilerek arşivi oluşturulan 1939 Erzincan depreminden bu yana uzun zaman gündemde yer alan olağanüstü haber örnekleri alınmıştır.

“Medya her geçen gün sayı ve etki alanı genişleyen olağanüstü durumları sadece ölü/yaralı sayısı dikkat çekici olduğu ya da bu konularla ilgili sansasyonel söylemler ortaya çıktığında haberleştirmekte Cumhuriyet döneminden bu yana haber aktörlerinin yeniden kurgulanan benzer söylemlerinin taşıyıcısı olmaktadır,” çalışmanın temel varsayımdır. Eleştirel kuram perspektifinden argümantatif yöntem kullanılarak çalışmanın varsayımı sınanmıştır.

Sonuç olarak medya, olağanüstü durumları meydana geldiği zaman hatırlamakta, organize olup okuyucu/izleyicisini en hızlı şekilde haberdar etmektedir. Görüntü bolluğu içinde ileti sarmalı oluştururken halkın risk ve tehditleri algılama, tedbir alma ve eğitim sürecine katkı koyamamaktadır. Benzer şekilde kamuoyu adına olayları takip ve denetleme sürecini de tam olarak gerçekleştirememektedir.

Anahtar Kelimeler: Olağanüstü Durum, Afet, Medya, Deprem Haberleri, İletişim.

State of Emergency, Communication and News Reporting Approaches

SELMA KOÇ AKGÜL

Abstract

The concept of state of emergency requires the identification and interpretation of many phenomena that affect the normal life processes of both individuals and societies. In the same way, co-ordinated communication and coordination of relevant actors are required. Emergency actors often have to be a part of the fighting process when they are adversely affected by events. The media, which is a source of communication at the social level, is also an important actor in the perception and struggle period of extraordinary situations.

Since the study was planned as a descriptive study on the basis of this thought, "communication in extraordinary situations" covers a wide area, a conceptual framework of extraordinary situations was drawn up, and in particular, what is the understanding of the news in the media in extraordinary situations and what should be discussed. Since the 1939 Erzincan earthquake, which was archived by analyzing and analyzing the related researches, extraordinary news samples were taken on the agenda of the press for a long time.

"The media is constantly communicating that the number and scope of extreme events that are expanding in number and scope of influence are remarkable only when the number of dead, injured, or sensational rhetoric about these issues has emerged and is the bearer of similar remarks of news actors' reporters since the Republican era." is the basic assumption of working. The assumption of working with an argumentative method from the perspective of critical theory has been tested.

As a result, the media is organizing and informing the reader / audience in the fastest way when extraordinary situations are happening. While the message is composing in the abundance of images, it can not contribute to the process of perceiving, taking measures and educating people's risks and threats. Similarly, the process of monitoring and supervising events on behalf of the public can not be fully realized

Keywords: Disaster, Emergency, Media, News, Communication

1. Giriş

Birey ve toplumların gelişim süreci, olağanüstü durumlarla ilgili risk ve tehlikelerle baş edebilme becerisinde rasyonel düşünceyle bilimsel yaklaşımları ne kadar iyi harmanlayabildiğinin olumlu-olumsuz örnekleriyle doludur. Medya arşivleri bu örneklerin hiç şüphesiz en önemli göstergesidir.

Bilim ve iletişim teknolojileri alanındaki gelişim olağanüstü durumlara bakış açısını değiştirmiş, olası zarar ve ölümlerin gerekli önlemler alındığında önlenebileceği ya da en az zararlarla atlatılabileceği kabul edilmiştir.

Olağanüstü durumların tür ve sayısındaki artış, etkilenen aynı zamanda çözümün parçası olan birey ve kurumlara daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Günümüzde yaşanan sorunlar sadece bir bölge ve bölge insanını değil, küresel bazda pek çok kişi ve kurumu etkilemektedir. Nüfus yoğunluğuna bağlı olarak kitlesel ölümler yaşanabilmekte, küresel ekonomik krizler ortaya çıkabilmektedir. Bu dinamik yapıda pratik uygulamaların sorunsuz işleyebileceği makro ve mikro planların hayata geçirilmesi ve paydaş aktörlerin üzerine düşenleri tam olarak yerine getirmesi gereklidir. Ancak, ülkemizin olağanüstü durum olarak algılanan pek çok olayda sorunlar yaşandığı görülmektedir.

Örneğin sel riski ve tehlikesi olduğu bilinen yaşam alanlarında önceden gerekli önlemlerin alınması gereği ve uyarılara rağmen ölümlerin gerçekleşmesi kişi ve kurumların olağanüstü durumları algılamada ve sorumluluklarını yerine getirmede problemler olduğunu göstermesi açısından önemlidir. (Bkz. Trabzon Beşikdüzü ilçesinde yaşanan sel baskınında iki can kaybı ve bakanın bölgenin riskli olduğunu ve gerekeni yapıyoruz ifadelerinin yer aldığı haber: <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/09/22/bakanlar-sel-bolgesinde>).

Olağanüstü durum Türkiye Bilimler Akademisi Başkanlığı (TÜBA) tarafından; "(Alm. Ausnahmestund, m, außerordentlicher Zustand, Notlage, f, Notstand, m; Fr. état d'urgence, m; İng. state of emergency; esk. fevkalade hal) Doğal yıkım, tehlikeli salgın hastalık, ağır ekonomik bunalım, yaygın şiddet olayları gibi toplumun sağlığını ve kamu düzenini ciddi olarak tehdit eden bir durum baş gösterdiğinde, anayasa ve yasaların düzenlediği biçimde başlatılıp uygulanan, amacı yönetimin hızlı ve etkili önlemler olarak bir an önce olağan duruma dönülmesini sağlamak olan sıradışı yönetim" olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tubateirim.gov.tr/>).

Bu tanım hem olağanüstü durumların genel çerçevesini sunmakta hem de yönetim anlayışını ifade etmektedir. Yönetim ifadesi bütünlük afet yönetim sistemini (sivil yönetim) tanımlamaktadır. Bu yönetim yapısı içine gerektiği takdirde silahlı kuvvetlerde dâhil edilebilmektedir.

Olağanüstü durumlarda en az zararlarla sürecin yönetilebilmesi için, öncelikle

bütünleşik afet yönetim sistemiyle ilgili yasal ve kurumsal düzenlemelerin hayata geçirilmesi gereklidir. Bunu takip eden süreçte yapıya dâhil olan aktör ve kurumların hangi olağanüstü durumların kendileri için neden risk ve tehdit unsuru olduğunu bilmesi, olağanüstü durumun türüne uygun tedbirleri alması beklenir. Çünkü olağanüstü durumlarda yönetim sisteminin etkinliği ve başarısı bilgilenme, bilgiyi algılama/ yorumlama ve pratiğe aktarabilme niteliğiyle doğru orantılıdır.

Olağanüstü durumlar hem bireylerin hem de toplumların normal yaşam süreçlerini sekteye uğratan doğal (deprem vb.), meteorolojik kökenli doğal (sel vb.), teknolojik (küresel ısınma vb.) ve insan kökenli (terör vb.) birçok olayı tanımlamayı ve yorumlamayı gerektirmektedir. Mücadele sürecinde ise aktörlerin eşgüdümlü iletişim ve koordinasyonunu zorunlu kılmaktadır. Olağanüstü durumlarla mücadelede aktörler çoğu zaman olaydan olumsuz etkilenirken aynı zamanda müdahale sürecinin bir parçası olmak zorunda kalabilmektedir. Örneğin bir muhabir, doğal afet olan depremi çalışma yeri olan medya kuruluşunda haber sunarken yaşayabilir ya da yakınları için endişe ve kaygı içindeyken kendisini depremle ilgili bilgileri izleyiciye aktarabilir.

Olağanüstü durumlarda iletişim kavramıyla ilgili bilgi tanımı, paylaşımı ve aktarımıyla kullanılan kaynak, iletişim araçları, haberleşme teknolojileri ve enerji hatlarıyla medyayı da kapsayan geniş bir alanı tanımlamaktadır. Farklı disiplinler olağanüstü durumlarda iletişim sürecini kendi çalışma alanlarına bağlı olarak “kriz iletişimi”, “risk iletişimi”, “acil durum iletişimi” gibi farklı başlıklarda incelemekte ve analiz etmektedir. Adı ne olursa olsun herhangi bir olağanüstü durumda iletişimde temel süreç kaynak ve alıcı arasında hangi iletinin hangi kanal (araç) ile hangi ortamda aktarıldığı ve geri dönüşün etkinliğiyle iletişimin sürekliliğini anlatmaktadır.

Olağanüstü durumlarda yaşamı kesintiye uğrayan birey ve toplum, bu süreci kendi kapasitesiyle aşamamakta dışarıdan yardıma ihtiyaç duymaktadır. Bu süreçte hem kişiler arası hem de kurumlar arası iletişim kopukluğu herkesi olumsuz etkilerken, haber ihtiyacını da en üst düzeye çıkartmaktadır. Bu süreçte neler olduğunu öğrenmek ve yakınları hakkında bilgi edinmek için insanlar farklı medyalara yönelmektedir. Medyalar aracılığıyla olay bölgesinden sürekli aktarılan ileti ve görüntüler anında kitleselleşmekte, müdahale sürecine olumlu/olumsuz katkı koymaktadır. Doğal olarak bu olumlu/olumsuz durumlar tartışılırken iletişim kanalları ve enerji şebekelerinin zarar görüp görmediği, medyanın yapısı, siyasal zemin ve yönetim anlayışıyla toplumların gelişmişlik düzeyi ve kültür, ana değişkenler olarak dikkate alınmak zorundadır.

Olağanüstü durumlarda iletişimin medya ayağında yapılan çalışmaların çoğu yaşanmış deprem, terör, sınırlı sayıda iş ve maden kazalarıyla meteorolojik köken-

li afet haberleri hakkındadır. Geleneksel ve dijital medyada haber içerik ve sunumu, etik haber değerleri, fotoğraf kullanımı, haber aktör ve söylemleriyle kamuoyu oluşturma süreci üzerine analizler yapılmıştır. 1999 Marmara depremleri bu alanda yapılan çalışmalara ivme kazandırmıştır. Çalışmalarda, medyanın olağanüstü durumları olay meydana geldiği zaman hatırladığı, standart bir haber formatıyla haber değeri kriterlerine uygun haber üretimi yaptığı, haber ve fotoğraflarda etik değerlerle kamuoyu oluşumundaki katkısı tartışılmıştır. Ayrıca Marmara depremlerinde medyanın başarılı bir sınav verdiği, 2013 yılında yaşanan Van depreminde dijital medyanın yardım ve arama kurtarma uygulamalarına yoğun katkı sunduğu diğer yandan olumsuz şekilde nefret söylemlerinin yayılmasına olanak sağladığı da aktarılmıştır (Yüksel, 1999; Rigel, 2000; Timisi&Çiller, 2008; Erdoğan, 2006; Genç, 2008; Kolukırık&Tuna, 2009; Özarslan, 2012; Şeker&Sine, 2012; Yurdigül, 2014; Soydan&Alpaslan, 2016).

Görüldüğü gibi olağanüstü durumlara karşı korunma, tedbir alma, mücadele ve afet hukukuyla afet yönetim sisteminin her aşamasına birey/toplumu entegre etme konuları arka planda kalmıştır. Ülkemiz insanı neler olacağını görmek medyamızda haber yapmak için bir sonraki afeti beklemektedir.

Bu bağlamda makale, tanımlayıcı bir çalışma olarak planlanmış, olağanüstü durumlarda iletişim çok geniş bir alanı kapsadığı için olağanüstü durumlarla ilgili kavramsal bir çerçeve çizilerek özelde ülkemiz medyasının olağanüstü durumlarda haber yaklaşımları var olan ile olması gerekenler bağlamında irdelenmiştir. Medyanın 1923'ten bu yana klasik hâle gelmiş haber anlayışı hatırlatılarak bu konuda yapılacak çalışmaların disiplinler arası çalışmalara evrilmesi, olası afetlere karşı tedbir alma, sürekli eğitim ve neden-sonuç ilişkisinden dersler çıkarılarak afet yönetimi sisteminin işlerliğinde medya rolünün ne olması gerektiği konusunu bir kez daha tartışmaya açmak amaçlanmıştır.

Medyanın olağanüstü durumlarda habercilik yaklaşımlarıyla ilgili çözümleme yapılmadan önce, “bütünleşik afet yönetim sistemi” ve “olağanüstü durumlar” ile ilgili temel literatür bilgisinin çalışmada aktarılmasının doğru olacağı düşünülmüştür. Çünkü ilgili haber içeriklerinde bazı temel bilgi boşlukları olduğu görülmektedir. Benzer şekilde halkın görüntü ve ileti sarmalı içinde afet yönetimi ve uygulama süreçleriyle ilgili bilgileri bilmediği ya da pratiğe dönüştüremediği de anlaşılmaktadır (Koç, 2004; Koç, Gündoğdu, 2008; Koç, 2007). Bütünleşik afet yönetim sisteminin temel aktörleri olan afet yöneticileri, etkilenen halk ve medya saça ayağındaki iletişim süreçlerinin doğru anlaşılması ve medyadan beklentilerin dile getirilmesiyle en azından bazı doğa kökenli olayların afete dönüşmesinin engellenebileceği düşünülmüştür.

Araştırma kapsamında olağanüstü durumlarla ilgili yapılan haber analizleriyle ilgili literatür taranmış, tarafımızdan oluşturulan 1923'ten bu yana basında yer alan doğa ve meteorolojik kökenli olağanüstü durumlarla ilgili haber arşivi ve olağanüstü

durumlarla ilgili gazetelerin internet ortamında yer alan gazetelerin birinci sayfa haberleri kullanılmıştır. Medyanın olağanüstü durumlarla ilgili yaklaşım ve beklentileri ortaya konularak okuyucu/izleyicinin risk ve tehditleri algılama, tedbir alma ve eğitim sürecine katkı koyup koymadığı kamuoyu adına olayları takip ve denetleme sürecindeki başarısı tartışılmıştır.

Çalışmada eleştirel kuram perspektifinden argümantatif yöntem kullanılarak aşağıda yer alan varsayımlar sınanmıştır.

H1: Medya klasik olarak her geçen gün sayı ve etki alanı genişleyen olağanüstü durumları sadece ölü/yaralı sayısı dikkat çekici olduğu ya da bu konularla ilgili sansasyonel söylemler ortaya çıktığında haberleştirmektedir.

H2: Medya Cumhuriyet döneminden bu yana haber aktörlerinin yeniden kurgulanan benzer haber söylemlerinin taşıyıcısı olmaktadır.

H3: Doğa kökenli deprem, meteorolojik kökenli sel olaylarıyla insan kökenli terör ve trafik kazaları yoğun ve uzun süre medya gündeminde kalan haber konularıdır.

H4: Yaşanan afetin bir daha yaşanmaması için alınan ve alınması gereken tedbir ve hukuki yaptırımlar ya haber olmamakta ya da iç sayfalarda kendine yer bulabilmektedir.

2. Olağanüstü Durum Kavramına Genel Bakış

Olağanüstü durumların tanımı, yönetim anlayışının ne olması gerektiği, birey, toplum ve kurumların algıları, tepkileri ve uygulamalarıyla ilgili çalışmalarda disiplinler arası çalışmalar çizgisel boyutta başlamış, artarak devam etmektedir.

Ülkemizde olağanüstü durum kavramını açıklamak için birçok terim kullanılmaktadır. “Afet”, “felaket”, “acil durum”, “kriz”, “tehlike” ve “risk” terimleri en yoğun kullanılan terimlerdir. Afet daha çok doğa kökenli olayları, felaket insan faktörünün dâhil olduğu acil durumları tanımlamaktadır. Genel anlamda bu sözcükler büyük zarar, üzüntü, yıkım, bela, çöküntü, bunalım ve bunlara yol açan unsurları içermektedir (bkz. Türk Dil Kurumu, Terimler Sözlüğü).

Bu çalışmada olağanüstü durum kavramı, afet ve felaket olarak algılanan yaşamı tehdit eden risk ve tehdit unsurlarının tümü için genel bir başlık olarak kullanılacaktır.

Literatürde olağanüstü durum ve afet türleriyle ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Uluslararası ortamda üretilmiş otuzun üzerinde olağanüstü durumları açıklayan sözlük vardır. Kavram genel olarak birey, grup ve toplumlar için kontrol edilemeyen ve dışarıdan yardıma ihtiyaç duyulan trajedik bir durum olarak algılanmaktadır (Moore, 1956). Toplumsal ve organizasyonel yapıda ani bir bozulmayla birlikte bireysel üst düzeyde kırılmaları tanımlar.

2.1. Olağanüstü Durum Olarak: Afetler

Gündoğdu ve Özçep afeti “insan ve diğer canlılar için; normal yaşamı ve toplumsal faaliyetleri kesintiye uğratan, toplumda fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik kayıplara neden olan ve etkilenen topluluğun üstesinden gelemediği doğa veya insan kaynaklı bir olgudur,” şeklinde tanımlamaktadır (Gündoğdu ve Özçep, 2003). Ergünay ise fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen, doğal, teknolojik veya insan kökenli olaylar olarak ifade etmektedir (Ergünay, 2000). Kısaca afet, herhangi bir olumsuz olguda birey ya da toplumun müdahalede kendi imkân ve kaynağının yetersiz kalması ve üstesinden gelememesi şeklinde de ifade edilebilir. Her depremin, her yangının, afet olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Örneğin, 17 Ağustos depreminde olduğu iddia edilen tsunami, afet olarak kabul edilemez. Ancak 26 Aralık 2004 yılında Endonezya Sumatra Adası açıklarında meydana gelen 9 büyüklüğündeki deprem ve yarattığı tsunami 168 bini Endonezya’da olmak üzere 10’dan fazla ülkede 230 binden fazla kişinin ölümüne neden oluşuyla, son yüzyılda yaşanan en büyük afetlerden birisi olmuştur. Yine benzer şekilde Endonezya Sumatra Adası’nda yaşanan 8,3 büyüklüğündeki depremde oluşan tsunami bir afet etkisi yaratmamıştır.

Afet, doğal döngüsü içinde toplumun etkilenme oranıyla değerlendirilmektedir. Farklı bir biçimde ifade edilirse, deprem vb. bir doğa olayının afet hâlini alması toplumsal bir süreç içinde olur. Hiç kimsenin yaşamadığı yerde oluşan deprem bir afet değildir. Afet riski taşıyan bölgelerde toplumsal olarak öngörüp alınabilecek tüm önlemleri aldıktan sonra hâlâ kayıp veriliyor, bir hasara uğranılıyorsa, olayın bu boyutu “afet” tanımını alır (Balta, 1999: 40). Dolayısıyla afetler konusunda yapılan tüm çalışmalardaki bilimsel gelişim, toplumun afet kültürüyle paralellik göstermektedir.

Genel olarak afetler dünyada sürekli kendini yenileyen –doğa kökenli olaylar (deprem, yanardağ patlamaları vb.), önceden tahmin edilebilir meteorolojik kökenli olaylar (sel, heyelan, hortum vb.), insan ve teknoloji kökenli olaylar (iş kazaları, terör, iç çatışma, savaşlar vb.)– ve insan yaşamını önemli ölçüde etkileyen olaylardır. Yaşanan her yeni afet bir önceki afeti de unutturmaktadır. Sonuçları ise toplumsal düzeyde –kısa ya da uzun dönemli demografik değişimlerden, sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik etkilere kadar uzanır– ortaya çıkmaktadır.

Afetler, insan toplulukları ve yerleşim mekânları üzerinde kayıplar meydana getirmekte; şaşkınlık, panik, şok, yaralanma, sakatlanma ve ölümlere neden olmaktadır. Bulaşıcı ve salgın hastalıklara yol açarken yerleşme birimini etkileyerek altyapı (binalar ile elektrik, ısınma, su, kanalizasyon), taşıma ve haberleşme sistemlerini tahrip etmektedir.

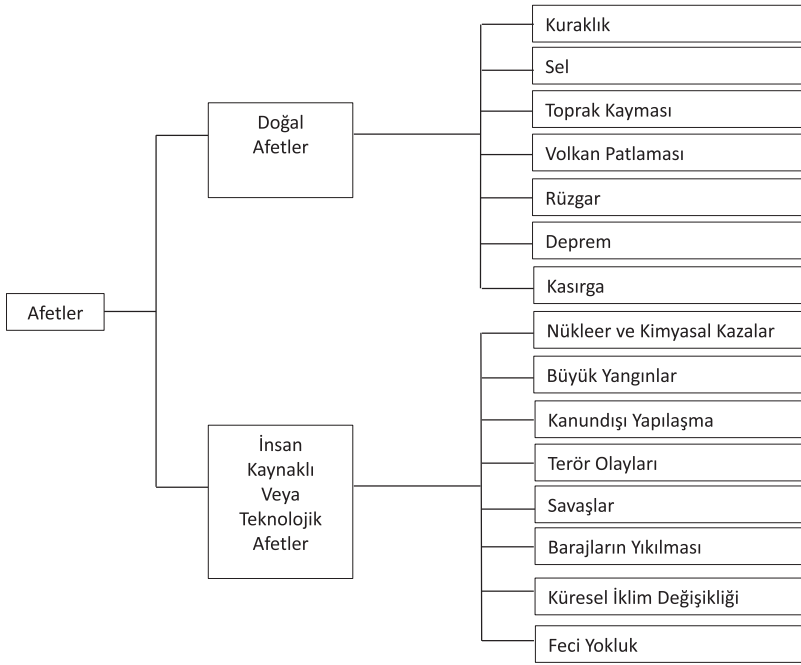
Bireyler ve toplumlar üzerindeki etkileri günler, aylar hatta kimi zaman yıllar boyunca sürerken söz konusu etkiler fiziksel, psikolojik veya sosyal nitelikli olabilmekte ve global tehlike özelliği taşımaktadır. Örneğin 24 Mayıs 2014 tarihinde Ege açıklarında yaşanan 6,5 şiddetindeki depremde 267 kişi deprem nedeniyle değil, depremin uzun dönemli psikolojik etkilerinden dolayı zarar görmüştür.

İrade ve bilimiz dışında meydana gelen, çok sayıda insanı etkileyen doğa olaylarının büyük bir felakete dönüşmesine neden olan unsurları, aşağı yer alan genel başlıklar altında toplamak mümkündür (Işık, vdğr, 2013):

- Olayın fiziksel büyüklüğü,
- Yoğun yerleşme oranlarına uzaklığı,
- Fakirlik ve az gelişmişlik,
- Hızlı nüfus artışı,
- Afet risk ve tehlikesi olan bölgelerde hızlı ve denetimsiz şehirleşme ve sanayileşme,
- Ekolojik çevrenin tahribi ve yanlış kullanımı,
- Bilgi ve eğitim eksikliği
- Toplumun afet olaylarına karşı önceden alabildiği koruyucu ve önleyici önlemlerin ulaşabildiği düzey,
- Afet yönetimi aktörleri arasında planlama, iletişim ve koordinasyon eksikliği.

Sanayileşme ve kentleşme süreci, çevre sorunları ve modern tüketim anlayışı pek çok yeni risk ve tehlikeyi hayatımızın bir parçası hâline getirmiştir. İnsanın doğa üzerinde egemenliğinin artması ve çıkarları için doğayı dönüştürme çabası, çevreye yönelik tehdit ve belirsizlikleri arttırmaktadır.

Ülkemiz çok sayıda olağanüstü durumla mücadele etmek zorunda olan bir ülkedir. Altyapı ve eğitim eksikliği, takdiriilahiyile bize bir şey olmaz yaklaşımı gibi pek çok unsur, basit doğa olaylarını afet olarak algılamamıza neden olmaktadır. Ülkemizde 15 dakika yağın yağmur büyük şehirlerde sel olgusuna yol açmaktadır. Örneğin 28 Haziran 2014 Ankara'da yaz döneminde yaşanan sağanak yağış pek çok evin bodrum ve birinci katlarının sular altında kalmasına neden olmuş, Antalya'da Arkadras koyunda çıkan yangında, bölgede 150 hektar orman kül olurken turistik yaşam alanlarını kullanılamaz duruma getirmiştir.

Şekil 1: Afet Türleri (Işık vdğ., 2012)

Yukarıda şematize edilen olağanüstü durumlarla ilgili literatürde farklı sınıflamalara da rastlamak mümkündür. Her kurum ve kuruluş kendi özelliklerine uygun olağanüstü durumları öncelik sıralamasında üst sıraya taşımaktadır. Örneğin TSK (Türk Silahlı Kuvvetleri) için savaş bir olağanüstü durumken, AFAD (Türkiye Afet ve Acil Durum Başkanlığı) için deprem ve seller ilk sıralardaki olağanüstü durumlardır. Bireyler açısından bakıldığında deprem bir afet, savaş bir felakettir.

2.2. Olağanüstü Durum Olarak: Savunmasızlık (Zarar görülebilirlik, Hasara açıklık)

Savunmasızlık (hasara açıklık, zarar görülebilirlik); birey ya da toplumun meydana gelebilecek bir olağanüstü durumun etkilerine karşı öngöründe bulunma, olağanüstü durumla mücadele edebilme ve hatta bunlara karşı koyabilme gücünden göreceli olarak yoksun olmasıdır. UN/ISDR (2004) savunmasızlığı, “tehlikelerin etkilerine karşı bir toplumun hassasiyetlerini arttıran; fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerin ya da süreçlerin oluşturduğu şartlar” olarak tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle, belirtilen şartlardaki yetersizliklerin sonucudur ve bazı toplumlar kendi gelecek afetlerini, kendileri sistematik bir şekilde hazırlamaktadır (Garcia-Acosta, 2002: 61; UNDP, 2004; Hilhorst ve Bankoff, 2004).

Savunmasızlık ayrıca bölgesel afet yönetim sistemi içinde değişken bir durumu tanımlar. Değişken durumlar; tehlike, tehlikenin etkilerinin oluşumu, bilinen çevresel etkilerle temel olarak bölgesel ekonomi ve güvenlik yapılarına bağlıdır. Olağanüstü durum sonrası savunmasızlığın ortadan kaldırılması büyük ölçüde bütünlükte afet yönetim sisteminde risk yönetiminin başarıyla sürmesine, devlet yatırımlarıyla bireysel ve toplumsal yardıma bağlıdır.

Zarar görebilme riski, toplumlar arasında ve toplum içindeki farklı gruplarda eşit olarak dağılmadığından afet bölgesindeki afetten etkilenen nüfusun belirli özellikleri ve nitelikleri önceden tanımlanabilirse, afet öncesi alınan tedbirler ve afet sonrası devletin ve yardım kuruluşlarının yaşanan afetlere müdahalesi daha etkili olabilir (Varley, 1994: 5; Garcia-Acosta, 2002: 61; Özceylan, 2009; Kolars, 1982). Özetle afetleri anlayabilmek ve afet yönetiminin planlama ve uygulamasının etkinliği için tehlikenin varlığının anlaşılmasının ötesinde, tehlikenin çevresel, politik, sosyal ve ekonomik faktörlerle ilişkisine, bu tehlikenin sonuçlarının neler olabileceğine (Buckle, 1998: 21), insanların zarar görebilirliğine, yani tüm süreçlere geniş bir perspektiften bakmak gereklidir.

Ülkemizde durum incelendiğinde, sadece fiziksel zararın çalışılması, diğer faktörlerin hesaba katılmaması eğilimi gözlenmektedir, bu da toplumu olağanüstü durumlara karşı dirençsiz kılmaktadır. Şimdiye kadar meydana gelen hemen tüm afetlerde ve son olarak da Van depreminde bunun sonuçları açık olarak görülmüştür.

Savunmasızlık literatürüne göre, afetlere karşı sosyal olarak zarar görebilirlik ile ait olunan sosyoekonomik sınıf, cinsiyet, ırk ve etnik köken, yaş, engelli olma, nüfus yoğunluğu, göç hızı, bilinçli olma, korunma kültürüne sahip olma, ortalama hane halkı büyüklüğü, güvenli bir ortamın varlığı, sağlık koşulları, sosyal eşitlik, geleneksel değerler ve inançlar gibi değişkenler (Borden, 2008; Cutter ve Finch, 2008; Borden vdğr., 2007; Cutter, 2006; Enarson vdğr., 2006; Cutter ve Emrich, 2006; Villagran De Leon, 2006: 13; Wisner vdğr., 2003; Cutter vdğr., 2003; Cutter vdğr., 2000; Wisner ve Luce, 1993) arasında güçlü bir nedensel ilişki vardır. İnsanların olağanüstü durumlarda savunmazlığını arttıran faktörlerin başında hızlı şehirleşme, fakirlik, nüfus artışı, yapı denetimsizliğiyle afet bilgi ve bilinç yetersizliği bulunmaktadır.

2.3. Olağanüstü Durum Olarak: Risk Algısı

Risk algısının toplumsal ve kültürel oluşumların içerisinde belirlendiği kabul edilmekte ancak riskin büyüklüğünü hesaplayabilmek için potansiyel zararın ne olacağına belirlenmesinde hangi ölçütlerin kullanılacağı tartışma konusudur. Risk algısı ve bunun sonucu olan karar alma eyleminin kültürel bilinçte ve pratiklerde

hangi düzeyde yerleşmiş olduğu ise risk toleransı politikalarına bağlıdır.

Risk, kaybedilme olasılığı bulunan bir değeri temsil etmektedir. Kaybedilmesi olası bir değer yoksa yalnızca bir tehlikeden söz edilir. Risk soyut bir kavramdır ve toplumsal ortamda geleceğe ilişkin bir öngörüü gerektirmektedir. Doğal ve doğal olmayan tehlikelerin yarattığı riskleri farklı düzeylerde tanımlamak olanaklıdır. Tekil yapı düzeyinde yıkılma ve hasar görme riskleri tanımlanabilirken, birden fazla yapının oluşturduğu ortamda yapıların birbirlerini etkilemeleri, kaçış olanakları, yakın çevre güvenliği gibi konuların yarattığı değer kaybı olasılıklarını göz önünde tutmak ve farklı risklerden söz etmek gerekir.

Risk, toplumsal dışlanma ve tecrit koşullarıyla bağlantılıdır. Toplumsal tecridi yaşayan insanlar yeterli “ev ve ekonomik destek” ile “güvenlik ağı”ndan yoksundur. Bu nedenle daha esnek yeteneklere sahip olmaları beklenir (Buffoni, 2010: 319-Giddens).

Tahmin edilen bir olağanüstü durum nedeniyle can ve mal kayıplarıyla altyapıda meydana gelebilecek tahmini hasar boyutlarının öngörülerini risk olarak tanımlanmaktadır. Riskler belirlenerek oluşabilecek tehlikelere karşı gereken tedbirlerin alınması, afetin verebileceği zararları en aza indirebilir (IFRC Afet Müdahale Eğitim Program Modülü, 2000).

Risk kavramı kullanıldığı bağlama göre farklı anlamlar taşıyabilir.

Genel olarak olağanüstü durum risklerini aşağıdaki şekilde sınıflamak mümkündür.

- Tehlike Türlerine göre: (su baskını, deprem, terör, iç çatışma vb.)
- Tehlikeye Maruz Değerlere göre: (insanlar/sabit yatırımlar/diğer değerler)
- Tehlike Etkisine göre: (fiziki zarar, yangın, önlenebilir hizmetler vb.)
- İlgili Meslekler göre: (yerbilimsel değerlendirmeler, mühendislik hesapları, acil durum yetkilileri vb.)

- Tehlikeye Maruz Yerlere göre: (faylar, akarsu yatakları, sınır bölgeleri, kıyılar vb.)

- Düzeylerine göre: (ulusal, bölgesel, kentsel, yerel vb.).

Olağanüstü durumlara risk yönetimi ve iletişim; olabilecek risklerin önceden belirlenerek gerekli uyarıların yapılması ve tedbirlerin alınma sürecini anlatmaktadır. Bu süreç yaşanabilecek olumsuzlukların sınırlarının çizilmesine yardımcı olabilecek hatta önleyebilecek bir süreci tanımlamaktadır.

2.4.Olağanüstü Durum Olarak: Kriz Kavramı

Kriz “buhran/bunalımı” ifade etmekte olup her bilim dalı tarafından farklı tanımlanmaktadır. “Kriz” sözcüğü Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde; “Bir toplumun, bir kuruluşun veya bir kimsenin yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran” olarak tanımlanmaktadır (<http://tdkterim.gov.tr/bts/> 18.07.2015).

Ekonomik alanda yaşanan bunalım, siyasi alanda beklenmedik olaylar, deprem, hortum gibi doğa kökenli olaylar, yangınlar, terör ve iç çatışma/savaş sonucu ortaya çıkan mülteci akınları kriz olarak adlandırılmaktadır. Bunun yanı sıra bireylerin yaşadıkları sıkıntılı dönemler de –ergelik, ayrılık/boşanma gibi– kriz olarak tanımlanabilmektedir. Sonuç olarak kriz birey, örgüt ve toplumun yaşadığı problemlili, çatışmalı bir dönemi anlatır.

Kriz, belirsizlikleri, zarar görme olasılığı ve riski içeren bir kavramdır. Yavaş yavaş ya da birdenbire oluşabilir, dar veya geniş bir alanı kapsayabilir. Birey ve örgütün hedeflerini tehdit edip yaşamını tehlikeye sokabilir. Her şeyden önce kriz bir gerilim durumudur. Bir tehdittir ve acil cevap verilmesini gerektirir. Bazılarına göre beklenmedik bazılarına göre de önceden sinyal verdiği hâlde belirtilerinin çeşitli nedenlerden dolayı geç ve yanlış anlaşıldığı durumdur (Mitroff, 2000: 12). ABD'deki Kriz Yönetimi Enstitüsü (ICM) krizleri 4 kategoride toplamaktadır.

- Tahmin Edilebilen/Tahmin Edilemeyen Doğal Afetler
- Mekanik Problemler
- İnsan Hataları
- Yönetimsel Kararlar ya da Kararsızlıklar

Kriz durumunun özellikleri ise şöyle sıralanmaktadır (Demirtaş, 2000: 359; Can, 2002: 333):

- Kriz durumu tahmin edilemez.
- Birey ve örgütün amaç ve varlığını tehdit eder.
- Kriz, ortaya çıkış şekli ve önceden öngörülemeyen bir durum olması nedeniyle birey ve örgütlerin hareket yeteneklerini azaltır, uyum sürecini bozar.
- Acil karar ve müdahale sürecini gerektirir. Karar vericiler üzerinde psikolojik baskı yaratır.
- Kriz bazı kişi/kurumlar için mutlak olumsuzluk durumu değildir. Fırsata dönüşebilir.

Kriz durumu aynı zamanda bir süreçtir. Bu süreç üç dönemden oluşur (Can, 2002: 336):

- Kriz uyarılarının algılanması ve hareketsizlik
- Kriz dönemi
- Çözülme

Kriz yönetim ve iletişim süreci kriz oluşum kaynak ve etkilerine göre değişir. Olağanüstü durumlarda kriz yönetim ve iletişimi, afet yönetim süreci döngüsünde müdahale ve rehabilite süreçlerini kapsamaktadır. Bu bağlamda kriz yönetimi evreleri şu başlıklar altında toplanabilir:

- Kriz Sinyallerinin Alınması
- Krize Hazırlık ve Korunma

- Krizi Denetim Altına Alma
- Krizin Olumlu Yanlarının Saptanması
- Krizi Çözme
- Kriz Sonrası Rehabilitasyon

Her kriz durumu kendine özgü olduğu için kriz türleri farklılaşmaktadır. Kriz nedenleri, türleri, zamanı, algısı, kaynağının değişkenliği gibi pek çok faktör kriz tanımında etkili olmaktadır. Kriz uyarıları ortaya çıktığı andan itibaren tehlike noktasına ulaştığında uygulanacak “kriz yönetimi ve iletişim” uygulamalarıyla krizin olumsuz etkileri ortadan kaldırılabilir ya da en az zararla kriz atlatılabilir.

2.1.4. Olağanüstü Durum Olarak: Tehlike Kavramı

Tehlike, belirli bir zaman ve yerde can ve mal kaybına sebebiyet vererek o bölgede hayatı olumsuz etkileyebilecek, potansiyel bir olaydır. Diğer bir tanımla tehlike, doğal ya da insan yapısı çevrede meydana gelen ve insanın hayatını, malını ve faaliyetlerini bir afete dönüştürecek derecede olumsuz etkileyen ekstrem bir olaydır. Çeşitli tehlike tipleri vardır:

- Aniden ortaya çıkan tehlikeler: (Jeolojik ve meteorolojik tehlikeler) depremler, tsunamiler, seller, volkanik patlamalar vb.
- Yavaş ortaya çıkan tehlikeler: (Çevresel tehlikeler) kuraklık, açlık, çevresel bozulma, çöllenme vb.
- Endüstriyel/teknolojik tehlikeler: Sistem çökmeleri, kazalar, radyasyon vb.
- Savaşlar ve İç Savaş: Silahlı saldırı, isyan, terörizm ve insanların yer değiştirmesine ve mülteci konumuna düşmesine neden olan diğer olaylar.
- Salgınlar: Su ve gıdaların neden olduğu hastalıklar, bulaşıcı enfeksiyon hastalıkları, AIDS, kolera, sıtma vb.

Tehlikelere hazır olma durumu büyük ölçüde bireylerle iktidar ya da güven ilişkileri aracılığıyla bağlantı kurulan kurumlar tarafından belirlenir. Eğer bu güven zarar görürse o zaman tehlikeye hazırlıkla ilgili bireysel ve grup stratejileri benimsenmektedir.

Deprem, sel ve kasırga gibi bir tehlikenin olağanüstü durum olarak kabul görebilmesi için can kaybı ve yaralanmaların olması, yer değiştirme veya evsizlik probleminin gerçekleşmesi ya da ekonomik yıkımın meydana gelmesi gereklidir. Üzerinde nüfus barındırmayan bir adayı etki altına alan kasırga, insanlar için tehlike sayılmaz.

Olağanüstü bir durumun tehlike yaratmaması için, afet yönetim sistemi süreçlerinde gelişebilecek ve tehlikeye neden olabilecek unsurların belirlenerek gerekli uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve tehlike unsurlarının ortadan kaldırılması veya ona uygun tedbirlerin alınması gereklidir. Örneğin, sel baskını tehlikesine

karşı uyarı sistemlerinin kullanılması ve su yataklarına inşaat izni verilmemesi, deprem tehlikesine karşı depreme dayanıklı konutların yapılması ve toplumun her kesimine koruyucu önlem olarak ilk yardım eğitimlerinin verilmesi gibi.

3. Olağanüstü Durumlarla İlgili Teorik Yaklaşımlar

Son zamanlara kadar olağanüstü durum kavramıyla ilgili anlayış XIX. yüzyılın başlarında insanların hastalıklar konusundaki anlayışıyla benzerlik taşımaktaydı: “Öngörülemeyen, istenmeyen ve günlük hayatın bir parçası olan kaçınılmaz bir risk.” Risk algısıyla ilgili sistematik toplum araştırmaları ilk kez 1920’li yıllarda Prince’in Halifax Patlaması ve 1932 yılında Carr’nin tanımladığı Aşamalı Afet Modeli (Disaster Stage Model) çalışmalarında görülmektedir (Quarantelli, 1978: 2).

1960’lı ve 70’li yıllarda dünyadaki olağanüstü durum araştırmalarında kullanılan egemen teorik yaklaşım ise determinist yaklaşımdır. Bu yaklaşımda olağanüstü durumlar, beklenmeyen doğa olaylarının sonucu ortaya çıkan fiziksel bir süreç olarak açıklanmaktadır. Determinizm yaklaşımı, bu tarz bir olay karşısında yapılabilecek tek anlamlı şeyin, teknolojinin doğaya hâkim kılınması olduğunu varsaymaktadır. 1980’ler ise bu yaklaşımın değişimine tanık olmuştur. Yeni yaklaşımda olağanüstü durumların yalnız doğa ve teknolojiyle açıklanması yeterli olmadığı sosyoekonomik ve politik faktörlerin olağanüstü durumları anlamakta önemli bir yere sahip olduğunu ileri süren (vulnerability) zarar görme olasılığının belirlenmesi gereği ortaya çıkarılmıştır (Degg, 1994: 29). Bu yaklaşıma göre bir toplumun sahip olduğu toplumsal örgütlenme biçimleri de olağanüstü durum, risk ve etkilerinin belirleyicileridir. Olağanüstü durum, örneğin bir doğa olayıyla zarar görme olasılığına açık bir toplumun karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Olağanüstü durumlar nüfus yönelimlidir, yani insansız afet olmaz (Clarke and Curson, 1996: 3). Bu teoriye göre kaynakların eşitsiz dağılımı giderek artan oranlarda kent yoksullarını marjinalleştirirken, kentlerde yaşanan nüfus artışı, kişileri özellikle yoksulları olağanüstü durumlara karşı daha savunmasız hâle getirmektedir (Main, 1994: 11).

Son dönemlerde afet sosyolojisi bağlamında yapılan araştırmalar geleneksel toplumsal yaklaşımın zaman zaman olağanüstü durumları açılama ve mücadele sürecinde yetersiz kaldığını göstermektedir. Modern toplumların sosyal değişim ve kültürel gelişim sürecine bakıldığında olağanüstü durumlarla baş edebilmek için yeni yollar ve araştırmalara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bunun nedenlerinden biri dünya nüfus yoğunluğunun sürekli artmasıdır. Örneğin bir deprem ya da kasırga artık çok daha fazla sayıda insanın geri dönüşümü olmayacak şekilde etkilenmesine neden olmaktadır. İkincisi insanoğlunun kontrolündeki enerji kaynaklarında, insan kaynaklı olağanüstü durumların büyük risk ve tehlike oluştur-

masıdır. Üçüncüsü ise insanoğlunun enerji kaynakları üzerindeki geleneksel kontrol yerine, daha baskın farklı uygulamaları kullanması sonucu ekolojik dengenin bozulmasıdır. Ekolojik dengenin bozulması pek çok olağanüstü durumu tetikleyen yeni afet türlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Tarihsel açıdan bakıldığında II. Dünya Savaşı toplumsal temelli afetlerin anlaşılmasında çok etkili olmuştur. Mega ölümlerin başlama çağı olarak adlandırılan bu dönem olağanüstü durumların neden ve sonuçlarıyla mücadele süreçleri için yeni yaklaşımlara gerek olduğunu göstermiştir. Japonya üzerinde kullanılan termo nükleer bomba, insan kaynaklı olguların ne derece yıkıcı sonuçlar ortaya çıkarabildiğinin en acı örneğidir.

Dombrowsky sosyolojik terimler içinde olağanüstü durum kavramının tam olarak ne olduğu açıklayacak net bir yaklaşımın olmadığını ifade etmektedir. Pek çok tanım yapıldığını ancak Westgate and O’Keefe’inde işaret ettiği gibi, olağanüstü durumlarla ilgili çalışmalarda oluşum süreçleri ve gereksinimler açıklanırken nadiren spesifik alanlarda araştırmalar yapılmıştır (Dombrowsky, 1981: 2). Olağanüstü durumların genelde isim olarak kendini tanımladığı varsayılarak “olgu”, “olay” ya da birey ve toplumları etkileyen bir “güç” olarak adlandırılmıştır. İnsanoğlunun “normal” yaşamını bozan bir olay. Quarantelli’nin olağanüstü durumları araştırdığı sayısız teorik çalışma ve araştırmalarda da sosyolojik kırılma noktası olarak olay tanımı karşımıza çıkmaktadır. “Olay” teriminin sosyolojik tanımı kilit noktadır. Dolayısıyla ana akım afet sosyolojisinin kör noktası da burasıdır. Olay gerçekleştikten sonra müdahale süreçlerinin analizleri ana akım afet sosyolojisi yaklaşımıyla incelenir. Örneğin bir deprem oluştuğunda ya da bir patlama oluştuğunda etkilenen insanlara gereken yardımlar yapıldığında ya da başka bir yere taşındığında benzer bir olayın tehdit olmayacağı ve sorunun artık çözümlendiği söylenebilir mi? Örneğin depremler dünya üzerinde sürekli yaşanmakta ama yıkıcı etkileri zaman zaman ortaya çıkmaktadır. Sadece fiziksel yıkım değil aynı zamanda kültürel ve kurumsal yapıda da kırılmalara neden olmaktadır.

Olağanüstü durumları açıklamada stres teorisi, davranışçılık, çatışma teorisi ve rol teorisiyle benzer bazı teorilerin etkilerini de yoğun olarak görmek mümkündür. Son yıllara kadar olağanüstü durumlarla ilgili sosyolojik araştırmaların odaklandığı iki temel konu vardı: Yardım ve kurtarma çalışmaları. Son yıllarda odaklanılan konuların başında ise olağanüstü durum öncesi yapılacak uygulamalar ve alınması gerekli tedbirleri içeren hazırlık dönemi. Bu süreçler bütünlükli afet yönetim sistemi içinde aşağıdaki döngü içinde tanımlanmaktadır:

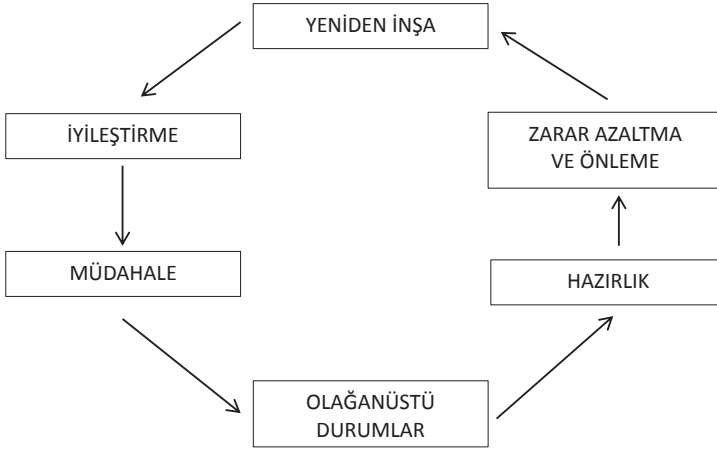
3.1. Olağanüstü Durumlarda Sihirli Sözcük: Afet Yönetim Sistemi

Ülkeler arasında doğal/teknolojik/insan eliyle oluşan olağanüstü durumlara ilişkin güncel politika ve etkinliklerin yönetimi ve bunların kurumsal bir yapıda düzenlenmesinde farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Geleneksel yaklaşım, olağanüstü durumlara ilişkin tüm etkinlikleri “olay”ın gerçekleşmesine dayalı olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre “afet yönetim sistemi”, olağanüstü durum öncesi, ânı ve sonrası safhalarında yapılması gereken faaliyetlerin koordine edilmesi, yönetilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Schramm’a göre afet yönetimi, olağanüstü durum sonrasındaki kurtarma çalışmalarının, daha uzun dönemde ise toplum sistemlerinin ve bireysel yaşamların yeniden yapılması çalışmalarının yönetilmesidir ([http:// www.annenberg.org/disaster](http://www.annenberg.org/disaster)). Bir başka tanıma göre afet yönetimi sistemi, modern araştırma-geliştirme, mühendislik, planlama ve yönetim teknolojilerini kullanarak, doğal, teknolojik veya insan kökenli olaylardan, insan topluluklarının fiziksel, sosyal, ekonomik ve psikolojik kayıplara uğramaması veya bu kayıpların en düşük düzeyde tutulmasını sağlayan ve kendine özgü kural ve yöntemleri olan bir “yönetim şekli”dir (<http://www.metu.edu.tr>). Kısaca afet yönetiminde temel amaç afet oluşmadan risk ve tehlikeleri en aza indirmek, afet meydana geldiğinde afete uğrayan insanları kurtarmak ve en kısa sürede normal yaşam koşullarını sağlamaktır. Bu amacı gerçekleştirmenin olmazsa olmaz koşulları; gerekli bilgi, deneyim, planlama ve eşgüdümdür (Gündoğdu vdğ., 2013).

İlgili literatür incelendiğinde genel anlamıyla sosyal, ekonomik ve politik bakış açısından afet yönetim sistemi; olağanüstü durumun önlenmesi ve zararların azaltılması amacıyla bir olağanüstü olayın

- zarar azaltma,
- önceden hazırlık,
- olaya müdahale,
- iyileştirme,
- yeniden inşa

olarak ayırt edilen 5 ana safhasında yapılması gereken çeşitli faaliyetlerin planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi ve uygulanması için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla kaynaklarının bu ortak amaç doğrultusunda kullanımını gerektiren faaliyetler grubu olarak tanımlandığı görülmektedir. Afet yönetim süreci bir döngüyü ifade etmektedir; zarar azaltma ve hazırlık aşamasıyla başlayan bu döngü, afetten sonra müdahale, iyileştirme ve yeniden inşayla devam etmektedir. Tehlike belirleme, afet önleme, zarar azaltma, güçlendirme, rehabilitasyon hazırlık, eğitim, erken uyarı, destek, acil afet gibi olgular bu döngü içinde yerini bulmalıdır. Afet döngüsü Şekil 1’deki gibi şematize edilebilir.

Şekil 2: Afet Yönetim Süreci

Afet yönetim sistemi ile ilgili faaliyetler 4 ana başlıkta özetlenebilir:

- 1- Olağanüstü durumu yaratacak unsurların, boyutunun ve etkilerinin önceden bilinerek hafifletilmeleri ve/veya ortadan kaldırılmaları,
- 2- Olağanüstü durum başlangıcında uygulanacak müdahale planı ve tekniklerinin geliştirilmesi ve etkinliklerinin artırılması,
- 3- Olağanüstü duruma neden olan olayın etkilerine karşı gerekli tedbirlerin alınması, planlanan tedbirlerin detaylandırılması,
- 4- Olağanüstü durum etkilerinin ortadan kaldırılması için zarar gören maddi ve manevi kaynakların etkili ve süratli şekilde yerine konması.

Afet yönetim sisteminde geleneksel yaklaşım, müdahale süreciyle iyileştirme/yeniden inşa dönemlerini afet yönetim sisteminin en önemli dönemi olduğunu varsayarak planlama ve uygulamanın temelini bu yapı üzerine kurar. Bu süreç kriz yönetimi süreci olarak adlandırılır.

Ancak 21. yüzyılda yaşanan olağanüstü durumların nitelikleri ve kentsel/küresel boyutları göz önüne alındığında sistemde olağanüstü durumun müdahale ve iyileştirme safhalarına değil, olağanüstü durum oluşmadan önleme boyutuna öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşım bütünleşik afet risk yönetimi olarak tanımlanmaktadır (Okada, 2005). Olağanüstü durumların kentsel/küresel boyutuyla birlikte sivil toplum kuruluşlarının yükselen önemi, özel sektör ilişkileri, sosyal ve psikolojik uygulamalarının artan önemi kamu yönetim özelliği taşıyan afet yönetiminde bir şeylerin değişimini gerektirmektedir. Bu değişimin öncül ülkeleri Japonya, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'dır. Bu ülkeler

olağanüstü durum oluşmasına neden olan ve tehlike yaratan olguların önceden tanımlanması ve gereken önlemlerin alınarak kayıp ve zararın en aza indirilmesiyle ilgili uygulamaları gerçekleştirmekte ve geliştirmektedir. Bütünleşik risk yönetiminin temel özelliği, tehlike ile zarar arasındaki ilişkinin ortaya net olarak konması, tehlike oluşturacak risklerin/olayların önceden belirlenerek önlem alınması ve zararın en aza indirgenebilmesidir. Günümüz teknolojik gelişmeleri göz önüne alındığında tehlike yaratacak risklerin önceden belirlenebilmesi ve tehlikelerin engellenmesi mümkün görülmektedir.

Ayrıca;

- Sayısı ve etkinliği giderek artan STK'lar (Sivil Toplum Kuruluşları)
- Kamu-özel sektör yatırım ortaklıkları
- Vatandaşlarının kişisel girişimlerinin yükselen önemi
- Çok ortaklı kurumsallaşmış katılımcı süreçler
- Kamusal uygulamalarında bilgi edinme ve paylaşma haklarının gelişimi
- Kamusal/küresel risklerin artışı ve buna uygun risk yönetimi ihtiyacının oluşması risk yönetimi süreçlerinin afet yönetim sistemi içinde daha fazla önem verilmesi gereğine vurgu yapmaktadır.

Afet yönetimi sistemi, birbirinden ayrı ama birbirini tamamlayan iki yönetim sisteminden oluşur.

- a) Zarar Azaltma (Risk) Yönetimi,
- b) Acil Durum (Kriz) Yönetimi.

Zarar azaltma olağanüstü durumlarda meydana gelmesi muhtemel zararların yok edilmesine veya azaltılmasına yönelik risk yönetimi ve önleme tedbirlerini almaya yönelik organizasyon ve koordinasyon uygulamalarını içeren uygulamalardır. Bu bağlamda risk yönetimi ülke, bölge, kent ölçeğinde ve yerel ölçekte risk türleri ve düzeylerini tespit etme, azaltma ve paylaşma çalışmalarıyla bu alandaki planlama esaslarını düzenleme ve hayata geçirme faaliyetleridir.

Olağanüstü durumlar olduğu andan itibaren toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olaylara dönüşerek bir kriz ortamı yaratmaktadır. Bu kriz ortamında can ve mal kurtarma, sağlık, iye, ibate, güvenlik, mal ve çevre korumayla ilgili sosyal ve psikolojik destek hizmetlerinin verilmesine yönelik çalışmalar ise kriz yönetimini tanımlamaktadır.

4. Olağanüstü Durumlarda İletişim

İletişim yaşamın gerçekliğidir. Olağanüstü durumların toplumlar için korku ve endişe yaratmasının nedenlerinden en önemlisi, hem kişiler arası düzeyde hem de kurumlar arası düzeyde iletişim bağlarını kopararak kişileri yalnız, çaresiz ve

umutsuz bırakmasıdır. Olağanüstü durumlar etkilediği coğrafi alanın iletişim altyapısını, enerji ve ulaşım sistemlerini bozmaktadır. Olaylarda etkilenen bireyler ile o bölgede olup biteni öğrenmek isteyenler arasındaki iletişim bağının kopması merak, endişe ve en önemlisi yardım organizasyonlarını sekteye uğratmaktadır. Ansızın oluşan ve çok kısa sürede hayatın normal akışını bozan bu tür olaylarda en kısa sürede iletişimin aksayan yönlerinin düzeltilerek sürekliliğinin sağlanması gereklidir. Olağanüstü durumlarda tüm aktörlerin dâhil olduğu kesintisiz bir iletişim ağı kurulma zorunluluğu vardır.

Afet yönetim sistemi içinde tanımlanan “risk yönetimi” ve “kriz yönetimi” kavramları, farklı bilim dalları için farklı anlamlar ifade etmektedir. Bu çalışmanın özünü teşkil eden olağanüstü durumlarda iletişim ve habercilik anlayışı konusu iletişim bilimlerinin konusudur. İletişim bilimi risk yönetiminin iletişimsel boyutunu risk iletişimi, kriz yönetiminin ise kriz iletişimi olarak tanımlamaktadır. Ancak, bu iki kavram da halkla ilişkiler boyutuyla şirketlerin ticari ve sosyal anlamda ürün ve hizmet anlayışıyla ilgili sorunlar yaşadığında imaj yönetimini de kapsayan bir çerçeveyi temsil etmektedir. İçerik olarak birçok uygulamayı ve beraberinde medya yönetimini kapsamaktadır.

Özellikle olağanüstü durumlar konusunda iletişim konu ve uygulamalarının iki veya daha fazla başlık altında toplanması, kaotik durumu daha da sıkıntılı hâle getirmektedir. Bu döngünün olağanüstü durumlarda iletişim başlığı altında toplanması ve birbirini takip eden süreçleri içermesinin uygulamaları daha etkin kılacağı düşünülmektedir. Ayrıca “olağanüstü durumlarda iletişim” kavramını kullanmaktaki temel amaç, afet yönetim sistemi içinde bütünleşmiş bir iletişim modelini ortaya koyabilmektir. Afet yönetim sisteminin her sürecinde doğru bilgi ve enformasyon akışının sağlanması, etkin kişiler arası iletişim ve örgüt iletişiminin sağlanabilmesi için ikna süreci, süreklilik ve sistemli bir hazırlık gerekmektedir. Özellikle olağanüstü durumlarla ilgili zarar azaltma ve önlemeyle hazırlık safhalarında toplumsal düzeyde algı değişikliği isteniyorsa bu konu çok daha fazla önem kazanmaktadır. İletişim bilimleri içinde olağanüstü durumlar konusunda saç ayağını oluşturan üç temel düzeyde iletişim mevcuttur.

- Bireysel, kişiler arası ve grup iletişimini tanımlayan olağanüstü durumlarda stres ve çatışma yönetimini içeren kişiler arası iletişim düzeyi (afet yönetim sistemi içinde yer alan tüm aktörlerin birbirleriyle olan iletişim düzeyi)
 - Birimler arasında koordinasyonu tanımlayan örgüt iletişimi (ulusal ve uluslararası resmî/gönüllü örgütlerle iletişim)
 - Toplum/birey ve ulusal/uluslararası kaynaklara/kaynaklardan haber ve bilgi akışının sağlanmasında etkinliği tartışmasız olan kitlesel düzeydeki medya iletişimi
- Üç temel iletişim düzeyinde sürekli, doğru ve etkin iletişim, teknolojinin bilgi

ve enformasyon aktarımında kullanımı afet yönetim sisteminin eşgüdümlü çalışmasını sağlamaktadır.

Olağanüstü durumlarla ilgili olayın parçası olabilecek her yapının iletişim ve medyayla ilgili bir planı ve bununla ilgili simülasyonları olması gerekmektedir. Tasarlanan planların gerçekçi, yaşama adapte edilebilir ve sürdürülebilir özellikleri barındırması şarttır. Yaşanabilecek olağanüstü durumlarda iletişim boyutundaki planlama, ortaya çıkabilecek risk ve krizlerin önlenmesi, olabileceği varsayılan iletişim aksaklıkları için tedbir alınması, olay öncesi, sırası ve sonrasında yapılması gereken her düzeyde iletişim ve habercilik uygulamalarını kapsamalıdır. Bu uygulamalarda kişi, araç, örgüt, sistem ve teknik özelliklerle her bir yapının kültürel özellikleri dikkate alınmak zorundadır.

Olağanüstü durumla karşılaşan birey, durumun varlığından haberdar olsa bile yakınlarıyla iletişimi koptuğu ya da iletişim araçları işlevini yitirdiği için bir daha iletişim kuramayacağı endişesiyle doğru ya da yanlış birçok davranışı aynı anda gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Benzer sorun, afet iletişim sistemi için de afet profesyonelleri ile kamu/özel kurum ve kuruluşları ve medya için de geçerlidir. Medya kuruluşları ve mensupları hem olaydan etkilenen hem de olayı aktaran konumda olabilmektedir. En kısa sürede en doğru uygulamaların yapılması gereği kişiler ve kurumlar üzerinde temel baskı unsurudur. İletişim ve haberciliğin her düzeyinde yaşanan sorunlar, afet yönetim sisteminin koordinasyon ve yönetsel başarısızlıklarına yol açarken toplumun her kesimi doğru anlamamaktan şikâyet eder konuma gelmektedir.

Olağanüstü durumlarda medya ve iletişim teknolojilerinin afet yönetim sisteminde etkin rol aldığı konular aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir.

- Olağanüstü durumlara risk, tehlike, tedbir ve hazırlık konularında halk eğitimi,
- Yaklaşan tehlikelerin izlenmesi,
- Tehlike ve riskler konusunda kişi, kamu kurum ve kuruluşlarına zararların aktarılması,
- Bilgi kaynaklarının sağlanması,
- Afet bölgesi ve afetzedelerin durum ve ihtiyaçlarının belirlenerek ihtiyaçların giderilmesi için gerekli organizasyonlara destek verilmesi,
- Araştırmaların desteklenmesi,
- Arama-kurtarma ve yardım organizasyonlarının koordinasyonu ve desteklenmesi,
- Afet bölgesindeki kayıp insanların listelerinin oluşturulması,
- Afettede ve yakınlarıyla iletişim,
- Halkın motivasyonu,

- Politik ve kurumsal müdahaleler hakkında güvenilir bilgi akışının sağlanması,
- Yaşanan olumsuzluklarla ilgili hukuksal ve yasal süreçlerin takibi, bilgi paylaşımı.

İletişim teknolojilerinin afet zararlarının azaltılmasındaki rolü dikkat çekicidir. Teknik iletişim sistemleri (uydu yayınları, uzaktan algılama teknolojileri ve bilgisayar haberleşme ağı) ve iletişim sistemleri araştırmalarına yönelik teknolojiler (önceden haber verme, olağanüstü durumları izleme ve erken uyarı sistemleri) bu yapının en önemli aktörleridir.

Olağanüstü durumlarda politika ve stratejilerin geliştirilip halkın bu planlara dâhil edilmesi amacıyla farklı disiplinlerdeki bilim adamları, hükümet/muhalefet/belediye yetkilileri, afet müdahale merkezleri, arama kurtarma ve sağlık organizasyonlarıyla kesintisiz iletişim (elektronik ve yazılı medya, yaygın ve hücresel telefonlar, alternatif medya) afet yönetim sisteminde başarının en önemli unsurudur.

4.1. Olağanüstü Durumlarda Medya

Olağanüstü durumlarda birey/toplumlar en kısa sürede doğru haber ve bilgiye ulaşmak istemektedir. Afet yönetim sisteminin her aşamasında farklı içeriklerde haber ve bilgi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Haber ve bilgi ihtiyacını karşılayacak temel yapı kitle iletişim araçları, yani yaygın adıyla medyadır. Medya, toplumsal ilişkilerde aracı rolü olan bir kurumdur ve geniş kitlelere eş zamanlı, dünyanın her yerinden ulaşabilmektedir. Dünyaya açılan bir pencere işlevi görmektedir. Sadece küçük grup ve ülke içinde değil, dünya üzerinde yaşanan olağanüstü durumlarda kamuoyunu uyarmakta, haberdar etmekte farklı kamuoylarının oluşmasına yön vermektedir. Medya olağanüstü durumlar hakkındaki özel bilgi kaynaklarını içermekte ve vatandaşın bilgilerini düzenlemede önemli bir rol oynamaktadır (Hiroi vdğr., 1985; Gaddy ve Tanjong, 1986; Wilkins, 1986; Sood vdğr., 1987; Wilkins ve Patterson, 1987; Hilton vdğr., 1992; Cowan vdğr., 2002: 171).

Son yıllarda dünyadaki değişimlere ayak uydurabilen tek güç medyadır. Telekomünikasyon altyapısı iyileştirilmiş, uydu haberleşmesinin getirdiği olanaklardan yararlanılmış, bilgisayar teknolojisi yaygın kullanım alanı bulmuş, radyo-televizyon yayıncılığında devlet tekeli kaldırılmıştır (Korkmaz, 1997: 17). Böylelikle dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olağanüstü duruma medya herkesten önce ulaşabilmekte, açıklayabilmekte, izleyebilmekte ve yorumlayabilmektedir. Örneğin 1999 Marmara depremlerinde siyasi iktidar olay bölgesiyle iletişime medya aracılığıyla geçmeye çalışmıştır. Medya arka bahçesinde yaşanan bu büyük kentsel depremde çok hızlı tepki vererek olumlu bir habercilik sergilemiştir. Uzun bir süre 24 saat kesintisiz yayın yapmıştır. 1999 Marmara depremleri

olağanüstü durumların büyük insan kitlelerini etkilediği zaman medyanın haber sıralamasında en üst sıraya yerleştiğinin en çarpıcı örneğidir. Resmî rakamlara göre ölen sayısı 17.400 kişidir.

Medya afetzedeler ve afet yöneticileriyle izleyici/okuyucu arasında güvenilir ve doğru enformasyon akışından sorumludur. Olağanüstü durumlarda önlem alma ve mücadele sürecinde; bilim adamları, afet profesyonelleri, hükümet yetkilileri, olay bölgesi/dışındaki kişiler ve uluslararası medya arasında bilgi ve enformasyon paylaşımı medya sayesinde gerçekleşmektedir. Medya yine gelişmiş görüntülü haber teknolojisi sayesinde olay bölgesini anında ekranlara taşıyarak istediği takdirde uzun süre gündemde tutabilmektedir. İnsanların yaşadığı olağanüstü durumlarla olabilecek risk haber ve enformasyonları, tehdit ve tehlikenin boyutuna bağlı olarak haber içerikleri içinde ilk sıralara yerleşmektedir.

Medya olağanüstü durumlar konusunda hükümet ve kamuoyu arasında köprü işlevi görmekte, kamuoyu kanaatlerinin etkinliğinde önemli rol üstlenmektedir. Dünya üzerinde olağanüstü durumlarla mücadelenin örneklerini de sunduğu için kamuoyuna afet yönetim sisteminde yaşanan sorun ve çözümlerle ilgili karşılaştırma yapma fırsatı da tanımaktadır. Medya hem halk arasında kanaatleri biçimlendirmede hem de karar vericilerin kanaatlerini yönlendirmede önem taşımaktadır. Bu özelliğine geniş kitlelere ulaşma ve yayma, yeni kanaatler aşılama ve eski kanaatleri değiştirme yetisi eklenince medyanın olağanüstü durumlarda farkındalık oluşturulması ve tedbir alma sürecinde ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Olağanüstü durumları önleme, tedbir alma ve mücadele sürecinde medya çok boyutlu rolleri olan bir kurumdur. Çünkü afet yönetim süreci içinde medya en önemli aktörlerden biridir. Olağanüstü durumların neler olduğu, risk ve tehditler, alınması gereken önlemler, müdahale süreci, kim ne zaman nerede neler yapıyor, ne yapmalı, nasıl yapılacak gibi pek çok soru ve yanıtlar hakkında enformasyon ve bilgiyi medya aracılığıyla olayla ilgili her kesime aktarılmaktadır.

Afet yönetim sürecinin her evresi farklı medyalarla farklı içerikler ve söylemlerle iletişime geçilmesini gerektirmektedir. Her medyanın farklı ideoloji ve sayıda izleyici/takipçi/dinleyici/okuyucusu vardır. Bu nedenle merkezî yönetimin ulusal ve uluslararası medya çalışanlarının çalışabilecekleri, haber ve görüntülerini merkezlerine aktarabilecekleri bir iletişim merkezi oluşturması, bu süreci kolaylaştıracak ilk adımdır. Medya araçları olağanüstü durumlar konusunda farkındalık yaratma, risk önleme ve tedbir alma, müdahale süreçlerine destek gibi pek çok konuda kamu yararı güden rollerin ana aktörleridir. Örneğin radyolar kesintisiz her yerde dinleyicilerine ulaşabilmektedir. Olay bölgesinden en güvenilir, ilk ve geçerli bilgiye ulaştığında haber yayımlarını organize ederek haber detayları göz-

den geçirilerek kısa aralıklarla sürekli (bir dakikadan az) sınırlı sayıda haber yayımı yapılabilmektedir. Aynı şekilde dijital medya anında ve görüntülü bilgi paylaşımı yapılabilmektedir. Erken uyarı sistemleri ve yerel haber kaynakları da afet önleme ve müdahale safhalarında kamuoyunun uyarılması açısından büyük öneme sahiptir.

Doğa olaylarının yasa dönüşen toplumsal olay olmaları nedeniyle düşüncenin üretilmesine, ifade edilmesine ve yansıtılmasına bir platform oluşturan medya diğer bir yönüyle tarihe bu konuyla ilgili notlar düşmektedir.

5. Olağanüstü Durumlarda Medyanın Haber Anlayışı ve Etik

Haber yaşama dair zihinsel çerçevelerimizi kurmakta ve yaşadığımız dünyayı kendimiz için daha anlamlı hâle getirmektedir. Bu nedenle yaşamı (sosyal, siyasal, ekonomik süreçleri) anlamlandırma biçimi kişiye yakın olan haber medyası takip edilmektedir (İnal, 2009: 13). Dolayısıyla haber medyasının olağanüstü durumlarla ilgili okuyucu/izleyicide bir anlam dünyası oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Haber medyasında yer alan haber içerikleri incelendiğinde olağanüstü durumlarla ilgili haberlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Gans tarafından bir araştırmada medyada yer alan tüm haber hikâyelerinin yaklaşık %25'ini doğal afetler, teknolojik tehlikeler ve hükümet karışıklıklarının oluşturduğu belirlenmiştir (Yıldız, 1998: 34). Neden ve ne zaman olağanüstü durumlar medyada çok yer almaktadır? Birinci neden, olağanüstü durumlarla ilgili haberlerin okuyucuyu etkileme gücüne sahip izlenme oranını yükseltebilecek haber özellikleri taşımasıdır.

Sıklıkla, haberler "hikâyeler" olarak adlandırılır ve bu hikâyeler yazarları olaylar bulma konusunda desteklenmiş, aynı özellik ve sembollere dayandırılarak iyi kurgulanmış hikâyelerdir. Dramlar, savaş ve kavgalar, problemler, isteklerle azalan ve ortak eylemler. Doğal afetler bu karakteristikleri üzerinde toplayan ve televizyon için dikkatleri üzerinde yoğunlaştırmak ve hapsedmek için ilave avantajları olan olaylar zincirini oluşturarak izlenir/okunur hikâyeler rahatlıkla dönüştürülebilir. Örneğin Suriye'de süren çatışmalarda medyada yer alan küçük Ümran'ın içler açısı durumu bir kez değil onlarca kez hikâyeleştirilebilir: (<http://www.disasterresponse.nsf/secttion>, 21.06.2002; Bkz.17 Ekim 2016 tarihli ulusal basının tüm internet haber portallarında yer alan haberleri).

5.1. Haber Değeri Araştırmaları Perspektifinden Olağanüstü Durum Haberleri

İletişim süreci içinde haber iletidir. İletiyi/haberi oluşturan “Olaylar nasıl haber olmaktadır?” sorusunun yanıtı, haber değeri araştırmalarının odak noktasını oluşturmaktadır. Haber değeri bir olayın haberleştirmeye değip değmediğini ve haber yayının hangi sayfa ve sırada olacağını göstermektedir. Haber değeri araştırmaları; haberin seçimini ve şekillendirilmesini, olayın ya da haberin özelliklerine ve niteliğine dayandırmaktadır (Alver, 2011: 108-109).

Genel olarak bir haberin okuyucu/izleyiciye ulaştırılmasında başat haber değerleri, Okuyucu/izleyici için olası yarar ya da zararı iletmesi, Seçkin/ünlü kişilerle ilgili olması, Olumlu/olumsuz heyecan verici, Olay yerinin okuyucu/izleyiciye yakın olması, Güncel olması, Aşılmanın dışında, şaşırtıcı/sansasyonel olması, Haber konusunun şiddet içermesi, Olayın etkilediği kişi sayısı, alanın büyüklüğü, maddi zararın büyüklüğü, Dramatize edilebilir olması (Fiske, 1999: 128; Alver, 2011: 109-111-112).

Haber profesyonelleri yazdıkları haberlerde kendi geçmişlerini, inançlarını, ideolojilerini yansıtır. Yansız değildir. Kimi haberler halk arasında anında yayılır, kimileri ise yalnızca küçük bir azınlıkça bilinir. Dramatik haberlerin yayılması çok daha hızlıdır (Ramonet, 2000: 51). Olağanüstü durum haberleri dramatik haberlere örnektir. Bir haber redaktörü kamu gündemi oluşturan pek çok kişinin ölümüne ve yaralanmasına yol açan acı ve dramın tavan yaptığı deprem/terör vb.leriyle ilgili haberi asla atlamaya ya da arka plana atmaya cesaret edemez.

Olağanüstü durumlarla ilgili haberlerde genel olarak çeşidine bağlı haber aktörü olarak ilgili bilim dalı uzmanlarının, afetzedelerin, olaya neden olan kişi ve kurumlar, yardım organizasyonları ve siyasal seçkinlerin yer aldığı görülmektedir. Elitlerin yer aldığı olağanüstü durumların haber değeri yüksektir. Onlar çoğu kez baş aktör olarak olayları şahıslandırmakta ve yorumlamaktadır.

Olağanüstü durumların yarattığı dramatik etki nedeniyle karmaşa durumları, gerilimler, gözyaşı, ekonomik zorluklar haber değerini yükseltmektedir. Dramatik olan durum olumlu içeriği olan haberin yerini almaktadır. Yeni ve anormal olan kabul görmektedir. Gündemi oluşturmaktadır. Haber değeri açısından olağanüstü durum haberi tüm bileşenleriyle mükemmel bir medya olayıdır (özellikle elektronik medya için). Bu tür haberlerde dikkat çekici ve ilginç, akıl almaz, aksiyona uyumlu, mazlum ve aynı zamanda cesaretli insan portreleri yer alır. Bu tür olaylarının medyanın bu kadar çok ilgisini çekmesinin bir başka nedeni, genellikle çok kolay manşet haber olabilmesidir (Boterelli, 2001: 3).

Olağanüstü durum haberleri neredeyse haber programlarının yapıtaşlarıdır. Ölenlerin sayısı belirtildiği ya da enkaz/gözyaşları içinde çaresiz/kızgın insan görüntüleri gösterildiği zaman izleyici ve okuyucular medyaya yönelmektedir. Normalin dışına çıktığı için haber ilgi çekici hâle gelmektedir.

Bu tür haberlerde kaçınılmaz unsurlar olan gözyaşı, öfke ve acı görüntüler sunan fotoğraflar, kamu gündeminde basını güçlü kılmaktadır. Sözcüklere fazla önem verilmemekte, resimler, birincil ikna edici güç olmaktadır. Çoğu zaman kullanılan haber fotoğrafları okuyucuyu bilgilendirme ve kanunun merkezindeki kavramı görselleştirmeye yaramaktadır (Gezgin, 1994: 30-31). Bkz. 13 Mayıs 2014'te yaşanan 301 kişinin hayatını kaybettiği Soma Maden Kazası ile ilgili gazetelerin birinci sayfa haber örnekleri.

Olağanüstü durum haberleri coğrafi konumu, etkileri, ölü/yaralı sayısı ve ekonomik hasarın büyüklüğüyle paralel olarak yukarıdaki örneklerde görüldüğü medyanın birinci sayfa haberlerini oluşturur. Bernard Cohen'in dile getirdiği "Medya ne düşüneneğimizi söylemekte başarılı olmayabilir, fakat ne hakkında düşüneneğimizi söylemekte fevkalade başarılıdır," ifadesi, olağanüstü durumlar hakkında medyanın sayfalarında yer verdiği söylemlerle toplumun söylemlerinin nasıl örtüştüğünü de atfı yapmaktadır (Yüksel, 2001: 24). Cohen'in ifadesiyle medyanın gündemi, kamunun gündemidir. Basında yer alan olağanüstü durumla ilgili olumlu ya da olumsuz söylemler, kamuoyunun söyleminde tekrar inşa edilmektedir. Olağanüstü durum haberleri de benzer şekilde politik, ekonomik, psikolojik, sosyal ve ekolojik gibi zorlayıcı pek güç tarafından biçimlendirilmektedir.

Görüntü ağırlıklı haber üreten televizyon ya da dijital medya bir dakika otuz saniyelik bir haberle –iki veya daha fazla kişinin soğuk bir korunakta, zor durumdaki acıklı hâldeki fotoğraflar, sel felaketinde sularla boğuşan birkaç ünlü isim, afette zarar görmüş, yıkılmış, su basmış ev ve yapılar, birkaç yeşillik alan görüntüsü ve afete müdahale eden yetkililerle röportajlara yer vererek– izleyicileri ekrana kilitleyebilmektedir (Wenger, 1985: 3).

İzleyici/okuyucu daha fazla bilgi için önce yerel haber merkezlerine daha sonra ulusal haber merkezlerinin yayınlarına yönelmektedir. Bu nedenle, büyük yayın şirketleri arasında ulusal haber yayınlarına yönelen yerel izleyicileri kendilerine çekebilmek için büyük bir yarış başlamakta ve haberlerin büyük bir bölümü "show

business”e dönüşmektedir. Çünkü şova dönüşen haber programları, izleyici/okur kitlesinin dikkatinin o yöne kaymasına yardımcı olmaktadır.

Medya, olağanüstü durumların haber yönü zengin, çok güçlü ve etkileyici özelliklerini topluma sunmak istemektedir. Küçük bir grubu etkileyen tehlike, medyada istenilen ölçüde yer alamamaktadır. Olağanüstü durumun meydana geldiği coğrafi alan, büyüklüğü ve etkilediği kişi sayısı, ekonomik kayıp, sosyokültürel yapısı ulusal medyalar için olduğu kadar uluslararası medyalar için de önemlidir. Her tehlike ve risk, ulusal medyalar için haber değeri taşımaz. Medya hangi bilgilerin ve konunun toplumu ilgilendireceğine ve haber değeri taşıdığına karar vererek birinci sayfa haber yapıp topluma dikte ettirmektedir. Örneğin 7,5 büyüklüğünde bir depremin İstanbul’da hangi bölgelerde hasar yapacağı hakkındaki senaryolar, “Işıkara’nın Haritası”, “Deprem sahilleri çok sert vuracak” adlı haber birinci sayfada kısaca yer almış 13. sayfada da yarım sayfalık bir yer kaplamıştır (Milliyet gazetesi, 19.03.2002: 13).

Medya tarafından olağanüstü durumlarla ilgili tehlike ve riskler, korunma ve müdahale yollarıyla ilgili haberler, izleyici/okuyuculara genel olarak hangi yollar- dan seçilip sunulur? Amerika’da 1984 yılında dört aylık bir süre için, ulusal gazete, dergi ve televizyon haberlerinden örnekler tespit edilerek 15 medya seçilerek izlenmiş, bazı haberler yerel medya haberleriyle kıyaslanmıştır. Bu araştırma veri kaynaklarının kullanımı dört ana sorunun cevabını oluşturmaktadır.

- Medya hangi tür tehlikeleri haber olarak sunar?
- Doğal afetlerle ilgili ne tür bilgiler haberlerde yer alır?
- Doğal afetlerde müdahale ve önlenmesinde kimler sorumludur?
- Medyada doğal afetlerle ilgili haberler nasıl oluşur?

[http:// www.annenberg.org/media](http://www.annenberg.org/media), 22.04.2002.

Medyanın tehlikeyle ilgili haber seçimi ve tanımını sağlayan genel prensipler üç başlık altında toplanmıştır:

- Zamanla eş değer olarak tehlikedeki değişikliklerin tanımlanması. Gündem oluşturan tehlikeler haber olarak seçilmiştir. Örneğin Çernobil Nükleer Patlaması.

- Medyanın manipülasyonu tehlike tanımlanmasında görünen değişiklikler ve tüm bu değişikliklerin içinde yer alıp görünen değişimlerin sunulmaması. Örneğin, herhangi bir doğal afet süreci izlenir, ancak olabilecek risklerin nedenleri ancak tehlikeler olduğu zaman ön plana çıkarılır. Örnek, deprem haberleri.

- Haber hikâyelerinin ana temalarında ölüm olayları şova temellendirilerek olağanüstü durumlarla arasında kıyaslama yapılması, iki konu arasındaki ilişkilendirme. Haber değeri ölü ve yaralı sayısı, afet bölge genişliği, ekonomik zarar vb. konulara göre değişmektedir. –Medya haberciliği açısından yeni, birdenbire oluşan insan yaşamını ve çalışma şartlarını engelleyen, ekonomik açıdan büyük

kayıplar verdiren olaylar haberdır.– 301 madencinin kaybının yaşandığı Soma maden faciası gibi.

5.2- Olağanüstü Durumlarda Haberlerin İçeriksel ve Biçimsel Sunumu

Medyanın küresel dünyada geleneksel rolü hâlen bilgi sağlamaktır. Dünya halkları sürdürülebilir bir gelecekte yaşamaya değer bir yaşam tarzı için mücadele ediyorsa medyanın da bu mücadelede önemli rolü vardır (Belsey, Chadwick, 1998: 14). Medya ortamında o kadar çok ileti vardır ki bu iletiler günlük yaşantıda âdeta arka planda gürültü hâlini almaktadır. Bu yoğun ileti bombardımanı, insanların ayırım yapamayan duyarsız bir toplum olmaya yöneltmektedir. Yani sessiz yığınlar olmaktadır (Boudrillard, 1991: 14-22).

Medyanın sessiz yığınların olağanüstü durumlara ilgisinin çekilmesi, yönlendirilmesi, haberdar edilmesi, afet yönetim sisteminin bir parçası olması konusunda kamusal görevler üstlenmesi gereklidir. Bu temel varsayımdan yola çıktığımızda olağanüstü durumlarla ilgili medyanın haber içeriği ve biçimsel sunumun ne kadar önemli olduğu bir kez daha net bir resim olarak karşımıza çıkmaktadır. Medyanın ana işlevi, bir toplumda olanı yine topluma ayna tutarak yansıtmak, toplumun düşünce ve değer yargılarında olağanüstü durumlarla ilgili olumlu değişimleri gerçekleştirmektedir.

Medyanın olağanüstü durumlarla ilgili içerik sunumu incelendiğinde, tehlike ve riskler hakkında pek fazla bilgi vermediği görülmektedir. Olağanüstü durumlarla ilgili olarak medyanın haberlerinin odak noktasını, büyük can kayıpları, üretim ve ticari firmalarda büyük ekonomik kayıplar, yaralı sayısındaki fazlalık, tepki ve şiddet, oturma alanlarında harabiyet ve bina kayıpları oluşturmaktadır. Haber medyasıyla sosyal bilimciler ve afet yöneticileri arasında olağanüstü durum haberleri konusunda ilginç bir çekişme vardır. Gelişmekte olan doğal afet ve risklerle ilgili olarak bilgi iletişimi müdahaleden sorumlu kişiler için, sağlanan detaylandırılmış ve kesin bilgilerle kısa ve uzun vadeli sonuçlarını, zarar ve maliyet hesaplarını, bireyler ve kurum için yapılacak alternatif yardımları, durum tartışmalarını, moral ve ekonomik destekle afetin gelişim süreci ve bu süreç içinde yaşanan olayları kapsamaktadır (Wenger, 1985). Bu konular medya için çekici haber içeriklerini oluşturmamaktadır. Medya yaşanan durumdan çok, gelişen olaylarla ilgili bilgilerin sunulması, uzun vadede yapılacakların değerlendirilerek değil, acil sonuçların verilmesi, olabilecek istatistiksel zararlardan ziyade, abartılı can ve mal kayıplarıyla zarar görmüş binalarla olayın nedeni ve niçini çok daha önemlidir.

Olağanüstü durum haberleri günceldir ve yeni ya da tekrar oluşan olağanüstü durumlarla ilgilidir. Bu bağlamda olağanüstü durumların haber şemalarında; birbirini takip eden benzer anlamlar taşıyan, duygusal tepkileri ön plana çıkaran

başlıklar, üst başlıklar ve olaylar ile metinler göze çarpmaktadır. Kısa-çarpıcı ve realiteden zaman zaman uzak, duygusal tepkilere odaklanmış haber başlıkları, resmî kaynaklardan alınan sayısal verilerle desteklenmiş ölü ve yaralı sayıları, arama kurtarma çalışmaları, olayın acıklı hikâyeleri ve olağanüstü durum bölgesiyle afetzedelerin ve resmî otoritenin tepkileri oluşturmaktadır. Ana amaç, haberdar etmek, bilgi vermek ve bölgeye yardım gitmesini sağlamaktır.

Yardım ve yardım organizasyonları hakkında bilgilerle siyasi otoritelerin olağanüstü durum bölgesini ziyaretleri ve açıklamaları medyanın haber içeriklerinin ana başlıklarını oluşturmaktadır. 1960'lı yıllardan sonra, haber şemalarına ülkede ve dünyada daha önce yaşanmış afetlerden örnekler ve kayıp sayıları da eklenmiştir. 1980'lerden sonra ise olağanüstü durumlar, acının ve çaresizliğin ya da mucizevi kurtuluş hikâyelerinin yer aldığı görsel öğelerin zenginliğinde verilmeye başlanmıştır.

Medyanın birinci sayfa haberlerinde dikkat çeken unsur, ilk günlerde manşetler ve üst başlıklarda, olağanüstü durumun büyüklüğüne bağlı olarak ölü ve yaralı sayılarının verilmesi ve bunun olağanüstü durumu tanımlamasıdır. Sözcük seçiminde, acı tabloyu betimleyen geniş zaman kipinde sözcükler tercih edilmektedir. Haberler yerel afet bağlamında ele alınmakta, geçmişte yaşanan afetlerde yaşananlara atıfta bulunmaktadır. Daha önce yapılmış araştırma sonuçlarında da görüldüğü üzere medya olağanüstü durumlarda acı tablo için geçmişten günümüze benzer haber manşetlerini kullanmaktadır.

“Erzincan vilayeti ile Kemah bir enkaz yığını halini aldı”, “Binlerce ev yıkıldı, yangınlar çıktı, pek çok ölü ve yaralı var” (28.12.1939 tarihli Akşam gazetesi). “Erzincan baştan başa harap oldu. Tokat'ta mühim hasar var. Ölenlerin miktarı yüzleri ve binleri aşıyor” (28.12.1939 tarihli Ulus gazetesi).

“Doğu bölgesinde korkunç deprem, 545 ölü var” (20.08.1966 tarihli Milliyet gazetesi), “Doğuda yardımı asker yönetmeye başladı. Deprem bölgesinde şaşkınlık” (24.08.1966 tarihli Cumhuriyet gazetesi). “Salavatla Uyandık” (17.08.1999 tarihli Hürriyet gazetesi), “7,2 Büyüklüğündeki deprem. Düzce ve Bolu'da büyük hasar ve can kaybı “Türkiye Sallandı” (12.11.1999 tarihli Milliyet gazetesi).

Genel olarak, birinci gün medya “haber verme” işlevini öne çıkararak, olağanüstü durum bölgelerindeki kayıpları küresel ölçekte diğer olağanüstü durumlarla karşılaştırarak vermektedir. Daha sonra kurtarma ve yardım çalışmaları, ardından da hükümetin olağanüstü durumlara müdahale süreci ve olayın ekonomik boyutuyla ilgili yapmış oldukları açıklamalar yer almakta bunu simgesel seçkinlerin (siyasi otorite, kriz masaları, bilim adamları vb.) yorumlarla haber metinleri izlemektedir.

Medyanın olağanüstü durumlarla ilgili haber şemalarında, Türkiye'de 1923'ten

bugüne değişime uğrayan sosyoekonomik ve siyasi yaşantıdaki kaçınılmaz değişim, ideolojik bağlamda kendini göstermektedir. 1939 yılında yaşanan Erzincan depreminde “devlet-millet el ele yardım seferberliği” sloganları manşetlere taşınırken 1999 yılına gelindiğinde manşetlerde “ihamet”, “sefalet”, “katiller” sözcükleri afette yaşananları dile getirmektedir

Basında 1923-2000 yılları arasında doğal afet haberlerinde en sık tekrar edilen ve afeti hatırlatan kelimeler aşağıda belirtilmiştir.

- Binlerce ölü - Zelzele - Kriz masaları - Kandilli Rasathanesi - Çaresizlik
- Yaralar sarılacak - Arama-Kurtarma - Ceset - Dayanıklı inşa sistemi
- Ders Almıyoruz - Enkaz - Çöktük - Felaket - Kızılay - Yıkıldık - Hasar - Çadır
- İmar planları - Artçı sarsıntı - Zelzele kurbanları - Felaketzede - Deprem vergisi
- Çürük binalar - Fay hatları - Silahlı Kuvvetler - Risk - Takdiriilahi
- Arama - Kurtarma (Koç, 2004).

Günümüzde medya, olağanüstü durumlarda yaşananlarla ilgili toplumun rasyonel yorum yapmasına olanak tanıyacak haberler üreten ve takip eden bir medya değil, ne düşünmesi gerektiğini söyleyen bir medya hâline gelmiştir.

5.2.1. Olağanüstü Durumlarda Okuyucu/İzleyicinin Medya İçeriklerinden Beklentileri

İletişim ve bilgi edinmek hakkı hiçbir şekilde göz ardı edilemez. İnsanlar bir tehlikeye içinde olup olmadıklarını, eğer içinde iseler ne zaman ve ne tür bir tehlikeyle karşılaşacaklarını ve başkalarının ne tür bir afet yaşadığını, hangi koşullarda olduklarını, ihtiyaçlarını kesin olarak bilmek zorundadırlar (Holtan, 1985; 6). Medya izleyicileri medyadan öğrenmiş oldukları olağanüstü durum, risk ve tehlikeleriyle ilgili her türlü bilgiyi aile fertlerinin, arkadaşlarının duyduğu ve okuduğu bilgilerle karşılaştırıp tartışır. Bu nedenle kitlelere ulaştırılan tüm bilgilerde sadece konularına göre ayrılan süre ve başlıklar değil, aynı zamanda içeriklerinin nasıl olduğu konusu da oldukça önemlidir.

Okuyucu/izleyici aşağıda yer alan soruların yanıtlarını nesnel ve gerçek haber kaynağına dayandırılmış haber içeriklerinde görmek istemektedir:

- Olağanüstü durumda kaç kişi ölmüş ya da yaralanmıştır?
- Yaralıların durum nedir kaç tanesinin durumu ciddiyetini korumaktadır? Kaç kişi kurtulmuştur? Ölen ve yaralananların kimlikleriyle ilgili bilgi nereden alınabilir?
- Kurtulamayanların kaçmalarını engelleyen unsurlar nelerdir?
- Kişilerin ölümlerinde dikkati çeken herhangi bir olay var mıdır?
- Yaralıları için yapılan müdahaleler yeterli midir?
- Afet müdahale yetkilileri gereken önlem ve tedbirleri almış mıdır?

• Afette kaybedilen kişilerin defin işlemleri için uygulamalar ve aileleriyle ilgili psiko destek çalışmaları nasıl sürdürülmektedir?

• Hükümet yetkililerinin konuyla ilgili açıklama ve savunmaları nasıldır?

• Zarar gören ve yok olan mal kayıplarının tahmini değeri nedir? Bu kaybın telafi edilebilmesi için ne tür bir yapılanma söz konusudur?

• Mağdur olan insanlar için barınma ihtiyacı nasıl karşılanacaktır. Kapasitesi nedir?

• Hasar gören ya da yıkılan binalar içinde özelliği olan binalar da var mıdır? Örneğin, tarihî binalar, sanatsal değeri olan yapılar, önceliği olan binalar, hastaneler, okullar gibi.

• Yapıların durumuyla ilgili korkutan başka problemler var mı?

• Ayakta kalan binalar ve hasarlı binaların durumuyla ilgili koruma tedbirleri alınmış mıdır?

• Zarar gören binalar sigorta kapsamı altında mıdır?

• Bu bölge daha önceden benzer bir olağanüstü durum yaşamış mıdır?

• Müdahale ve yardım uygulama süreçleri, kurtarılanlar ve son durumla bilgiler nelerdir?

• Acil müdahale toplantıları kimlerin başkanlığında yapılmaktadır?

• Acil müdahale ekipleri olağanüstü durum bölgesine hangi sürede ve hangi yollardan ulaşmıştır?

• İlk müdahale ekibi kimdir? Hangi acil müdahale ekipleri afet bölgesinden hizmet vermektedir? Afet müdahale ekipleri genel koordinasyonu nasıldır? Destek ekipleri kimlerdir?

• Uluslararası yardım kuruluşları mevcut mudur?

• Sivil destek kuruluşlarıyla afet müdahale ekipleri koordinasyonu sağlanmış mıdır?

• Müdahale esnasındaki uygulamalarda cesaret gerektiren durumlar ve hikâyeler nelerdir, kahramanları kimlerdir?

• Bölgede olası tehlike ve risklerin yayılmasına karşı hangi acil tedbirler alınmıştır?

• Evsiz ve yer değiştirmek zorunda kalan kişilerin bakımı ve güvenli yerlere nakli nasıl yapılmalıdır?

Ayrıca, olağanüstü durumun tanımı, özellikleri ve olası risk ve tehlikelerle ilgili aşağıdaki sorulara da yanıtlar beklenmektedir (<http://www.fema.gov/disaster-response>, 20.11.2003).

• Olağanüstü durumun karakteristikleri nelerdir? Bölgede şiddet/sarsıntı ya da patlamalar tekrarlanacak mı?

• Olağanüstü durumun özelliği, etkileri, etki bölgesi, yapısı nasıldır?

• Olağanüstü durum bölgesinde yaşanan şiddet ve suçlar var mı?

• Olağanüstü durum bölgesinde kişilerin kaçış ve kendilerini kurtarış hikâyeleri nelerdir? Böyle bir durumdan korunabilmek için neler yapılmalıdır?

• Aynı bölgede beklenen yeni bir olağanüstü durum riski ve tehlikesi var mı?

• Konuyla ilgili spekülasyonlar nelerdir?

• Afetzedelerin problemleri?

• Olağanüstü durum bölgesinde beklenmedik ne tür olaylar gelişmekte?

• Afetzedeler, aileler ve bölgede çalışan olağanüstü durum yöneticileri üzerinde olayın etkileri nelerdir? (Örneğin anksiyete vb.)

• Olağanüstü durumla ilgili olarak ilgi çekici haber hikâyelerine konu olabilecek yaşanan olayın nedenleriyle ilgili olarak, önceden açıklanan ya da hissedilen tehlike belirtileri var mıdır?

• Olağanüstü durum önceden alınacak tedbirlerle engellenebilir miydi?

• Bölgede olası tehlikelerin önlenmesi için yasal uygulamalar nelerdir?

• Sigorta şirketleri üzerine düşen görevleri yerine getirmiş mi?

• Herhangi bir suç var mı ve araştırılıyor mu?

• Olağanüstü durum zarar ve nedenleri hakkında adli soruşturma yapılacak mı?

• Olağanüstü durumun oluşumu, etkilerinin önlenmesi için gereğini yapmayan kişi/kurumlara ne gibi cezai yaptırımlar uygulanacak mı? Uygulandı mı?

Yukarıda ayrıntılı olarak verilen sorulara okuyucu/izleyici yanıt beklerken medya profesyonelleri de zamanla yarış hâlinde bu soruların yanıtını bulmaya çalışmaktadır. Bu nedenle olağanüstü durum yöneticilerinin de medya mensuplarının sorabileceği pek çok soruyu önceden tahmin edebilmek ve onlar için arzulanan, okur/izleyicilerin ilgiyle beklediği bilgi kaynakları için iyi yapılmış bir afet bilgi yönetim sistemini uygulamaya geçirmekle görevli olduğu unutulmamalıdır. Halkı bilgilendirmek ve uygulamalar hakkında açıklamalarda bulunurken unutulmaması gereken bir nokta da farklı medyaların değişik bilgilendirme ve lojistik ihtiyaçlara gereksinim duydukları gerçeğidir (Holtan, 1985: 19). Medya mensuplarının unutmaması gereken, nesnel habercilik ve özel hayata saygı ve etik kurallardır.

5.2.2. Medyanın Olağanüstü Durumlarda Haber Aktör ve Kaynakları

Medya olağanüstü durum olduğu andan itibaren olağanüstü durumun yıkım gücüyle paralel olarak halkın olağanüstü durum bölgesiyle ilgili haber ihtiyacını karşılamak için eldeki tüm donanımlarını olay yerine ulaşma ve okuyucu/izleyicisini bilgilendirme çabası içindedir. Olaya dayalı “doğru ve tarafsız” haber formasyonu için haber kaynaklarının doğru seçimi, ulaşımı ve haberde kullanımı özellikle olağanüstü durumlar açısından oldukça önem taşımaktadır. Binlerce hatta milyonlara kişinin gözü ve kulağı olağanüstü durum bölgesinden gelecek habere odaklanmıştır. Aynı zamanda olağanüstü durumlarda yaşanan bazı olaylar

medyanın yaklaşımlarında objektifliğine engel teşkil edebilmektedir. Okuyucu/izleyiciler bu tür olaylarda gösterilen kanıtların değerini bilebilmeyi istemektedir. Eğer bir şey varsa niye, hangi taraf daha baskın? İfade edilmesi için çok mu erken? Daha iyi kanıtlar elde edilebilir mi? (Wenger, 1985). Bu nedenle seçilen haber kaynağı ve bu kaynaklardan elde edilen bilgiler çok önemlidir.

Olağanüstü durum, haberlerinin haber kaynaklarının önemli bir kısmı aynı zamanda afet yönetim sisteminin de aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü afet yönetimi, çok sektörlü, çok kurumlu dolayısıyla çok disiplinli bir yapı özelliği nedeniyle tüm bireyleri ve birimleri kapsamaktadır. Genel olarak medyanın olağanüstü durumlarda hem birincil haber kaynağı hem de haber aktörleri:

- Devleti yöneten siyasi erk ve kurumlar,
- Yerel yönetimler,
- Güvenlik güçleri,
- Diğer medyalar,
- Üniversiteler,
- Sivil toplum örgütleri,
- Meslek odaları, sendikalar,
- Deprem uzmanları,
- Uluslararası kuruluşlar,
- Halk (afetzedeler)dir.

Haber aktörlerinin düzenledikleri basın toplantıları, basın bildirimleri, ilgili kişi ve kurumların hazırladıkları raporlar, bilgilendirme toplantıları, bilimsel içerikli araştırma yazıları/makaleler medyanın ikincil haber kaynaklarını oluşturmaktadır.

Afet haber aktörü ve kaynağının iletileri haberin manşetini, başlıklarını ve bir sonraki haberin adımlarını belirlemektedir. Çünkü haber aktör/kaynaklarının bir kısmı suçlayıcı ve uyarıcı ifadeler kullanırken bir kısmı da savunmacı ve çaresizliği vurgulayan ifadeler kullanmayı tercih etmektedir. Haber kaynağının güvenilirliği, olayla bağlantısı, okuyucu/izleyici üzerindeki etkisi, sosyal statüsü ve unvanı, belgeler dayalı ifadeleri yanında medya kuruluşunun yayın politikası ve ideolojisi, medyanın tercihlerinde rol oynamaktadır.

Haber aktör/kaynak seçiminde, gazetelerin ideolojik yapılanmasına uygun önceden bilinen akademisyenler ve uzmanlar arasından tanınan üniversitelerin bilindik isimlerine yönelik yapılmaktadır. Siyasi erk, yerel yönetimler, muhalefet parti temsilcileri, sivil toplum yöneticileri, afet haberlerinin diğer en önemli haber kaynaklarıdır. Afetzedeler ise başlı başına olağanüstü durum haberlerinin vazgeçilmez öykü kahramanlarıdır. Haber iletilerinin içeriklerinde haber aktörlerinin olağanüstü durumun nedenleri, daha önce yaşanmış ve olabilecek riskler ve çözüm önerileriyle beraber birey ve kurumların birbirlerini suçlayıcı ifadeleri-

nin yer aldığı ve bu haber iletileri içeriklerinin önceki afet olgularıyla desteklenip pekiştirildiği iletileri paylaştığı yapılan çalışmalarda görülmektedir. Ancak olay yaşandığında ortaya çıkan sorun ve çözüm önerileri medya gündeminden düştüğünde en kısa sürede toplumun gündeminden de düşmektedir (Koç, Gündoğdu, 2008). “Cumhurbaşkanı Demirel: Depremın yarası sarılacak”, Cumhuriyet gazetesi, 18.08.1999, “İğne ile enkaz kazanlar”, 18.08.1999, Milliyet gazetesi, Felakete davetiye çıkarılıyor, Milliyet gazetesi, 09.11.1995.

Haber üretim süreci içerisinde haber kaynağı ve aktörüne ulaşım bilgi almak kadar, olay bölgesinde görev alan profesyonellerin medyayla iletişimleri ve bilgi aktarımları da o kadar önemli hâle gelmektedir. Zaman baskısı, her iki tarafı da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle medyayla iletişimi kolaylaştıracak iletişim uzmanlarının afet yönetim kademesi içinde olması gerekmektedir. Olağanüstü durum haberciliğinde toplumun olağanüstü durum bölgesinde yaşananlar ve yapılan müdahalelerle ilgili haber ihtiyacının karşılanmasında önemli ve doğru bilgi kaynakları çoğu zaman afet yönetiminde görev alan yetkililerdir. Olağanüstü durum bölgesinde yaşanan kaotik yapı çoğu zaman nesnel bilgiye ulaşmayı zorlaştırmaktadır.

Diğer önemli bir konu, haber kaynağı olarak olağanüstü durumdan etkilenen afetzedelerin seçimi ve haber öykülerinin kurgulanmasıdır. Bazen olağanüstü durumun etkileri tek bir bireyin yaşadığı acı, drama indirgenirken ya da bir kurtarıcıya odaklanırken diğer taraftan bunun birey ve toplum üzerindeki psikolojik etkileri unutulabilmektedir.

Sosyal ağlar ve yeni medyanın kullanımı, afetlerle ilgili toplumsal tabanlı ilk bilgilerin alınması ve yardım organizasyonlarının oluşumunda önemli iletişim kaynakları olarak dikkat çekmektedir. Ancak bilgi kaynağı olarak internet teknolojilerinin kullanımının beraberinde kolaylıklarının yanında bilgi boşluğuna ve bilgi kirliliğine yol açtığı da unutulmamalıdır.

5.2.3. Olağanüstü Durumlarda Medya Yoğun Olarak Kullanılan Söylemler

Olağanüstü durumlar hakkında, bilgi edinimi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde, milyonlarca kimsenin paylaştığı medya söylemine dayanmaktadır. Hemen hemen başka hiçbir söylem tipi bu kadar çok insan tarafından aşağı yukarı aynı anda paylaşılamaz ve okunamaz. Olağanüstü durumlarda geçerli haber söylemleri siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel iktidarın bu olgularda etkilerinin neler olduğunu tanımlamaktadır.

Medyada yer alan olağanüstü durum söylemleri, olay olduğu andan itibaren, kendiliğinden, toplumda ortak bir duyu oluşturur. Bu ortak duyu, bireylere sanki oradaymış izlenimi verir. Bu ortak duyunun bir içeriği ve bir tarihi vardır.

Günümüzde, olağanüstü durumlarda oluşan ortak duyu biçimleri, önceki yaşanan benzer olayların imgeleri ve izleriyle doludur. Ortak duyu, maddi temel ve karmaşık üst yapılar arasındaki ilişkiyi tanımlar ve bu duyu, olağanüstü durumlarda, toplumların kanaatlerinin oluşumunu etkiler. Toplum içindeki, tüm farklı düzeyler arasında bir oйдаşma ve kaynaşma etkisi yaratan bu olaylarda, egemen yapı kayıp insan yaşantılarının ardından, resmî söylemle birlikte ekonomik yapıya ve bilimsel söyleme temellenir.

Olağanüstü durumlar konusunda bilgi üretimi ve düşünme biçimi kavramsal-laştırmanın ve sembolleştirmenin bir bütünü olarak ilgili haber söylemlerinde ifadesini bulmaktadır. Olağanüstü durumlar toplumsaldır. Bu nedenle, olağanüstü durumlarla ilgili haber söylemleri; toplumsal ilişkilerin doğasına, okuyucu/izleyicinin toplumsal olarak birlikte örgütlenme tarzlarına, ekonomik ve sosyal yapıya bağımlı olarak gelişmektedir. Medya dünyasının kendine ait içsel yasaları, kuralları, kodları ve uzlaşmaları, çalışma dinamiği de bu haber söylemlerine yansımaktadır. Olağanüstü durumlarla ilgili haber söyleminde bu dinamik yapı, olayın kendinden kaynaklanan vurucu etkileriyle medya haber şovuna dönüşmektedir.

İnsanların en temel hakkı olan haberleşme, yardım sağlama ve alma haklarının pratikte ifadesi olağanüstü durumlarla ilgili haber söylemleridir. Bu haber söylemleri, bireylerin yan anlamsal kodlara, toplumun kurumlarına, inançlarına, düşüncelerine ve meşrulaştırmaya dair sahip oldukları toplumsal bilgi biçimlerinin yer aldığı söylemlerdir. Diğer haber söylemlerine göre, başat konumdadır.

Olağanüstü durumlarla ilgili haber söylemleri şu başlıklar altında toplanabilir.

- Korku söylemleri
- Empatik Söylemler
- Keder Yüklü Söylemler
- Tepki ve Öfke Söylemleri
- Suçlayıcı ve Savunmacı Söylemler
- Dinsel Söylemler
- Bilimsel Söylemler
- Siyasi/Resmî Söylemler

Olağanüstü durumlar medyadaki söylemler aracılığıyla günlük konuşmaların bir parçası olmaktadır. Bir bilim adamının söylediği (“depremlerle yaşamayı öğrenmeliyiz”) ya da bir siyasi haber aktörünün topluma mal olmuş bir sözü (“takdir-i-lahi”) birçok konuda söylemin gücünü göstermektedir. Bu söylemler olağanüstü durumlarda rasyonel yaklaşımı ve çözüm önerilerini ikinci plana atmakta ilk sıraya dramatik sahnelerde dövünen arada isyan eden insanlar yerleşmektedir. İlgili haber söylemleriyle inandırılan hayaller ve senaryolar içinde insanlar mest edilirken her olağanüstü durum kısa bir süre sonra unutulmakta ve hemen bir diğeri onu

izlemektedir. Bu felaket tellallığı içinde politika ve medya olağanüstü durumları yazılı hafızalar olarak kaydetmektedirler.

1923-2000 yılları arasındaki tarihsel süreçte Türkiye’de, doğal afet söylemleri, haber metinlerine; Türk toplumunun nasıl bir siyasi ve sosyoekonomik değişim gösterdiğiyle ilgili açıklamalar şeklinde yansımaktadır. İnsanlar doğru olana değil, yaşadıkları ve algıladıkları dünyanın yaşam ritüellerine göre yönelim göstermektedir. Doğal afet haber metinleri, toplum ve bireylerin sosyal kimlik ve ilişkileriyle bilgi ve inanç sistemlerindeki farklılıklarında yaşanan değişime ayna tutmaktadır. Örneğin, 1939 yılında yaşanan Erzincan depremiyle başlayan “Zavallı ve Fakir Doğu” söylemi, 1999 Marmara depreminde yerini “45 Saniyelik Eşitlik” söylemiyle depremlerin sadece Doğu’da büyük yıkımlara yol açmadığı gerçeğine bırakmıştır. Medyamız yukarıdaki temel söylemlerin çoğunu kendi yayın politikası ve ideolojisine göre biçimlendirerek sayfalarına taşımaktadır. Özünde değişmeyen, konjoktüre uygun olarak haber aktörlerince tekrar tekrar kurgulanarak dile getirilen haber söylemleri dört ana başlıkta toplanabilir (Koç, 2004).

1. Devletin Resmî Söylemi (Birlik beraberlik, yaralarınız sarılacak, devlet yanınızda, takdiriilahi, gereken yapılacak)

2. Pozitivist Doğa Söylemi (Doğa olayı, tedbir alınarak önlebilir, deprem fay zonları)

3. Dinî Söylem (Allah’ın gücü, Allah’ın uyarısı, takdiriilahi, kader, öldürmeyen Allah öldürmez)

4. Bilim Adamlarının Söylemi (Bilimsel söylem, şehir planlaması çarpık yapılaşma, denetimsiz ve dayanıksız yapılar, teknolojik gelişim ve afet yönetim sistemi)

Türk medyasında yer alan söylemlerin hangilerinin yoğun kullanıldığını anlatmak bazı gazetelerin birinci sayfalarına ve kullanılan fotoğraf örneklerine yer verilmiştir.

Keder ve Empatik Söylem

Tepki ve Öfke Söylemi

Savunmacı Söylem

Suçlayıcı Söylem

Yaşanan olumsuz olaylarda toplumun öğrenme ve bilinçlenme ihtiyacı, mevcut tehlike ve riske karşı neler yapması gerektiği, otoritelerin bu konuda ne tür önlemler aldıkları veya alacakları konusundaki olağanüstü durumlarla ilgili haber söylemleri medya gündeminin ilk sırasında yer almakta, hatta söylemleri gündem belirleyen konuma getirmektedir. İlgili haber söylemleri, bireylerin yaşadığı olayı nasıl bir değerlendirme eğiliminde olduğu ve ilgilerinin hangi yöne odaklandığıyla ilgilidir. İzleyicilerin olağanüstü durumlar karşısında takındıkları olumlu ya da olumsuz tavırlarda haber söylemlerine olan tutumu yansıtmaktadır.

5.8. Olağanüstü Durumlarda Medya Haberlerinde Etik Anlayış

Medya için olağanüstü durumlarda yaşanan olaylarda farklı görüş açılarının izleyici/okuyuculara sunulması pratikte haber objektifliğini yansıtır. Bir haberin doğru olup olmadığı, değişiklik gösterip göstermediği, farklı durumlarda eşit müdahalelerde bulunup bulunulmadığı, önemli kanıtlar yerine açıkça bir yöne meyilli olup olmadığı noktaları da haberde önem taşımaktadır. Objektiflik değeri düşük bir bilgilendirme, olağanüstü durum haberlerinde izleyici ve okuyucu kitlesine sıklıkla kapalı haber verme ve tam olarak bilgilendirmemek demektir.

Olağanüstü durumlarla ilgili haber hikâyelerinde genellikle moral ya da etik değerler pek yer almamaktadır. Ekonomik boyut pek çok noktada ön plana çıkarken haberler kısa vadeli sonuçlara dayalı olarak raporlanıp hikâye edildiği için kaynakları çoğu zaman yanlış olabilmektedir. Bu da haberin güvenilirlik özelliğine gölge düşürmektedir. Genel olarak medyada olağanüstü durumlarla ilgili yaklaşımların içerikleri, yaşanan olayın insanlar için ne ifade ettiği, oluşturduğu etki ve görünümün maliyeti, afete temellenen tahminsel yaklaşımların ne olduğu, haber değeri taşıyan araştırmalar bulunup bulunmadığıyla istatistiksel veriler (ölü, yaralı sayıları, maddi hasar kayıpları, çalışanlar vb.) ve toplumun sosyokültürel ve ekonomik değerleriyle ilgili olup olmadığıyla ilgilidir. Bu içerikler oluşturulurken duygusal ifadelerin yanında abartılar ve infiallere yol açacak söylemler tercih edilebilmektedir.

Medya eleştirilenleri olağanüstü durum haberleri içinde mest olmaktan bahsetmektedirler. Haberlerde somut enformasyon, yerini korku filmlerini aratmayacak korku ve duygusal sahnelere bırakılmaktadır. Zaman zaman günlük dehşetin propagandası yapılmaktadır. Medyada felaketler felaketimsi olmuş, afetzede sayısı nüfusuyla birlikte artmış, çevre tahribatı ise gelişen teknolojiyle global boyutlara ulaşmıştır. İzlenme oranlarını artırmak için olağanüstü durumlar dramatize edilerek aktarılmaktadır. Okuyucu/izleyici olaydan direk etkilen kişilerle aynı moral çöküşünü yaşar görünmektedir. İnsanlar kendilerine acıyarak haberleri takip etmektedir. Güvenin kaybolduğu pek çok konuda siyasiler, sözde uzmanlar, bilim adamları kaos ve rezaletlerden bahsederek nutuklar çekmektedir. Etik ve ahlaki değerler tartışma konusu olabilmektedir.

Haberlerdeki felaket sahnelerinin sansasyonel, hatta sadomazoistik cazibesi dikkat çekicidir. Bu açıdan haberlerdeki şüphe götürmeyen gerçeklik unsuru kendiliğinden bir fantaziye, duygusal vurgularla yüklü olan ve bazen kurgudan zorlukla ayırt edilebilen imajlarla anlatılan hikâye şeklinde dramaya dönüşmektedir (Esslin, 1991: 35). İzleyici miknatısla çekiliyormuş gibi ekranlardan ayrılamamaktadır. Yoğun ilgiye rağmen bu görüntü bombardımanında duyarsızlık kalkanı oluşmakta insani olarak büyük tepki gösterilecek ölüm ve şiddet haberleri sıradan haberler olarak sadece duygusuz bir şekilde seyredilmektedir.

Terörist saldırılarda, deprem, sel, yangın, kaza gibi felaket boyutuna ulaşan yıkımlarda ortaya çıkan cenazelerin, acıların mahremiyeti, haberlerde en fazla görmezden gelinen hususlar olarak öne çıkmaktadır. Duyguların/hassasiyetlerin istismarı, kötüye kullanımı birtakım toplumsal sorunlara, gerginliklere, çatışmalara sebep olmaktadır (Temiztürk, 2012).

Etik ilke ve uygulamalardan uzak, haber dilinin ve resimlerin bayağılaştırılarak çok sayıda insan kaybına yol açan daha fazla sayıda insanın zarar görmesine neden olağanüstü durumlar günlük olaylarla hatta bazen futbol karşılaşmalarıyla aynı üslupta sunulmaktadır. Ağlayan annelerin, fenalaşan eşlerin, şoke olmuş çocukların görüntülerinden seyirlik malzeme çıkartılması, yıkımların, felaketlerin, acıların ertesinde ailelerden izin almadan cenazeleri, ölümleri malzeme olarak kullanılması medyada sık rastlanan haber içerikleridir. Sonuç dehşet ve çılgınlığın normalleştirilmesi ve bu tür olaylara psikolojik hazırlıktır. Her gün yüzlerce ölü haberi verilmektedir. Kanımızca, Baudrillard “gerçek bir felaket olmayacak, çünkü sanal felaket koşullarında yaşıyoruz” derken yaşadığımız medya felaketselliğinden bahsetmektedir (Baudrillard, 1995: 29).

Çaresiz, yardıma muhtaç, gözü yaşlı insanlar, çökmüş, harabe hâlinde kullanılmaz duruma gelmiş binalar, doğanın tahribatından mucizevi kurtuluş hikâyeleri ve kahraman haber aktörleri metin içeriklerini zenginleştirmekte, ancak özel yaşama saygı bu imaj ve iletilerde unutulmaktadır. Rating kaygısı ve hız içinde olayın insani boyutu arka plana itilebilmektedir.

Medya bir insanın en zor anını haberleştirirken hangi hak ve kamusal fayda uğruna hareket ettiğinin açıklamasını yapabilmelidir. Acıların, üzüntülerin, duyguların haksızca sömürsünü yapmaktan sakınmalıdır.

6. Sonuç

Türkiye’de sigorta bilinciyle ilgili yeni yaklaşımlar, eğitim ve sağlıkla ilgili yeni uygulamalar afetler konusunda bazı risk ve tehlikeleri azaltırken artan nüfus, çarpık kentleşme ve küresel ısınma yeni, modifiye olmuş küresel risk ve tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Artan risk ve tehlikelerle ilgili yoğun bir enformasyon paylaşımı olmasına rağmen farkındalık, karar süreçlerine katılım, tedbir alma gibi can ve mal kaybını engellemeye dayalı pratiklerde başarı düşük düzeyde kalmaktadır. AFAD eski Başkanı Oktay’ın “Türkiye’yi afetler olmadan afetlere hazır hâle getirmek istiyoruz,” ifadesi temenni olmadan öteye gidememiştir. Soma maden faciası, Antalya’da yaşanan orman ve turistik tesislerdeki yangın ve son olarak Ardahan’da yaşanan Hortum olaylarında tedbir alma ve müdahale süreçlerine bakıldığında bu söylemin ülkemiz için geçerli olmadığını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Her geçen gün sayı ve etki alanı genişleyen olağanüstü durumlarda önemli bir aktör olan medyanın kamusal yayıncılık temelli haber üretim sürecinde birey ve toplumu bilgilendirme, bilinçlendirme, süreci takip ve denetleme görevini yerine getirmesi beklenmektedir.

Çalışmada, medyanın olağanüstü durumlar oluştuğu anda kamuoyunu haberdar ettiği ve istediği takdirde yoğun olarak gündemde tuttuğu görülmektedir. Olağanüstü durum oluşmadan önce, medya da birçok kişi ve kurum gibi bu konuları hatırlamak istememektedir. Deprem, sel, terör ve trafik kazaları ölü/yaralı sayısıyla paralel sansasyonel söylemler, temel haber konularıdır. Olayın ortaya çıktığı ilk günlerde haber sayısının en üst düzeye çıktığı, olayın boyutuna göre üç günden sonra haber sayısındaki düşüşle birlikte olayın medya için önemini yitirdiği anlaşılmaktadır. 1999 Kentsel Marmara depremleri bu konuda istisnadır. Medya 30 günden fazla Marmara depremleriyle ilgili haber yapmıştır. Olağanüstü durumlarla ilgili haber aktörlerinin benzer söylemlerinin 1939 Erzincan depreminden bu yana sürdürüldüğü de çalışmada tespit edilmiştir. Benzer şekilde yaşanan olayın çok sayıda can kaybına yol açmasının nedenlerinin ortadan kaldırılıp kaldırılmadığı ya da sorumluların cezalandırılmasıyla ilgili haber sayısı da yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla araştırmanın hipotezleri doğrulanmıştır.

Görüldüğü gibi toplumsal düzeyde medyanın enforme ettiği iletiler ve gözlemlerimiz ışığında olağanüstü durumlarla ilgili belirli bir bilgi birikimi ve afet kültürü sahibi olduğumuzu söylemek mümkündür. Medya olağanüstü durum ge-

liştiği andan itibaren haber üretimi ve paylaşımı konusunda oldukça başarılıdır. Geçmişten bugüne taşıdığı benzer haber şemalarında bazen ölü ve yaralı sayılarını, bazen olağanüstü durum türünü, bazen de bilgi aktarımında bulunan haber aktörlerinin isimlerini değiştirdiğinde çok sorun yaşamamaktadır. Olağanüstü durumlarla ilgili her kademedede bilinç değişikliğini henüz oluşturmayı başaramadığımız için yaşanan can kayıpları sayısı arttığında uyanır gibi oluyor, bir başka kötü olay yaşanıncaya kadar tekrar uykuya dalıyoruz. Aynı şekilde medya da yer alan uyarı iletileri de can kayıplarını engelleyememektedir. Örneğin 07.08.2014 tarihinde iki gün boyunca medyada aracılığıyla fırtına ve sağanak yağış uyarısı yapılmış olmasına rağmen, iki can kaybının yaşandığıyla ilgili Hürriyet gazetesinin web sitesindeki haber, bireysel/kurumsal temelli anlayış ve altyapı sorunları giderilmeden sadece uyarıda bulunmanın da sorunu çözmediğini göstermektedir. Benzer şekilde halkımızda tedbir alma ya da bu tür durumlarla karşı karşıya geldiğinde ne yapması gerektiği konusunda yeterli bilgi ve bilince sahip değildir. Örneğin yaşadığı binanın depreme dayanıklı olmadığını bilmekte ama değiştirme iradesi göstermemektedir. Terör olayları ve mültecilerin yaşadıkları sorunlar da buna bir diğer örnektir.

Modern olarak tanımlanan ülkelerde de olağanüstü durumlarla ilgili problem yaşandığı düşünülürse, bu alanda devlet/özel kurum ve kuruluşlarla sivil toplum örgütleri, aile ve birey davranışları yanında ideoloji, güç ve kontrol konularında da araştırma sayısında artış olması gereği açıktır. Aynı zamanda kültürel yapıyla ilgili çalışmaların varlığı da olağanüstü durumlarda faaliyet gösterecek yönetim sisteminin etkinliğini arttıracaktır. Bir diğer önemli nokta teknoloji ve bilgi kullanımıyla ilgili çalışmaların kültürel yapı içinde değerlendirilmesidir. Olağanüstü durumların birey ve toplumlar tarafından nasıl algılandığı, bilgi boşlukları, uygulamada teknolojik yetersizlikler ya da teknolojinin kullanımına duyulan tepkiler sosyolojik araştırmaların konuları olmalıdır.

Olağanüstü durumlarda mücadele sürecini yöneten kişi/kurumların planlarında iletişim süreçlerine ve medyayla iletişim konularına ağırlık vermesi gereklidir. Bu süreci yöneten yapıda “medya iletişim” merkezi oluşturulması gereklidir. Burada konunun uzmanlarıyla hazırlanacak ilgili simülasyonlarla halka hangi mesajlar nasıl verilirse halk sürecin parçası olur ya da kim, neyi, nasıl, nerede söylese bu sürece katkı koyar? Bu sorularının yanıtları hem olağanüstü durumlar hakkında düşünce yapısında hem de davranış değişikliğinde olumlu değişimi sağlayabilir. Aynı şekilde medyanın da bu konuyla ilgili kendi içinde düzenlemelere gitmesi ve hizmet içi eğitimlerle bu alanda uzmanlaşmış medya profesyonellerinin artışının sağlanması gerekmektedir. Sadece haber üretim sürecini bilmek değil, aynı zamanda olağanüstü durumlar, yönetim süreçleri ve etkilerini içeren alan bilgisi

bu alandaki haberin içerik zenginliğini sağlayacak, etkinliğini arttıracaktır. Böylece medya profesyonelleri örneğin deprem sonrasında yaşanacak bir artçı sarsıntıda kendisini koruyabilecek tedbirleri alabilecek ya da terör olgularında nasıl haberler yapılırsa mücadele sürecine katkı koyabileceği konusunda yeni bakış açıları kazanabilecektir.

Kaynakça

- Alver, Füsün. (2011). *Gazetecilik Bilimi ve Kuramları*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Bankoff, G. (2001). "Rendering the World Unsafe: Vulnerability as Western Discourse", *Disasters*, 25(1), 19-35.
- Bankoff, G. (2002). *Cultures of Disasters: Society and Natural Hazards in the Philippines*. London: Routledge.
- Borden, K.A., (2008), *Natural Hazards Mortality in The United States*, Basılmamış Doktora Tezi, Department of Geography, University of South Carolina.
- Borden, K. A., M.C. Schmidlein, C.T. Emrich, W.W. Piegorsch ve S. L. Cutter. (2007). "Vulnerability of U.S. Cities to Environmental Hazards", *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 4(2).
- Buckle, P. (1998). "Re-defining Community and Vulnerability in the Context of Emergency Management", *The Australian Journal of Emergency Management*, 13 (4), 21-26.
- Can, Halil. (2002). *Organizasyon ve Yönetim. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cannon, T. (1994). "Vulnerability Analysis and the Explanation of Natural Disasters", Ed. A. Varley, *Disasters, Development and Environment*, 13-30. London: John Wiley.
- (2008). "Vulnerability, 'Innocent' Disasters and the Imperative of Cultural Understanding", *Disaster Prevention and Management*, 17 (3), 350-357.
- Cottle, Simon (1998). "Ulrich Beck, 'Risk Society' and the Media A Catastrophic View?", *European Journal of Communication*, SAGE Publications (London, Thousand Oaks, CA and New Dehli), Vol. 13(1): 5-32.
- Cutter, S.L. ve C.T. Emrich. (2006). "Moral Hazard, Social Catastrophe: The Changing Face of Vulnerability along the Hurricane Costs", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 604, 102-112.
- Demirtaş, Hasan. (2000). *Kriz Yönetimi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. Yıl: 6, Sayı: 23, s. 353-373, Yaz.
- Enarson, E., A. Fothergill ve P. Lori. (2006). "Gender and Disaster: Foundations and Directions", *Handbook of Disaster Research*. Ed. H. Rodriguez., E.L. Quarantelli ve R.R. Dynes, Springer, 130-146.
- Erdoğan, İrfan. (2006). "Türkiye'de Ulusal ve Yerel Gazetelerin Habercilik Anlayışları: Deprem Haberlerinin Karşılaştırmalı Analizi", *Selçuk Üniversitesi Dergisi*.
- Fiske, John. (1999). *Popüler Kültürü Anlamak*, çev. Süleyman İrvan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel. (2001). *Ders Özetleri 1970-1982*, çev. Selahattin Hilav, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Genç, Fatma Nihal. (2008). "Kriz İletişimi: Marmara Depremi Örneği", *Selçuk Üniversitesi*

- İletişim Fakültesi Akademik Dergisi.
- Giddens, Anthony. (2010). *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (2000), *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, çev. Osman Akınay, İstanbul: Alfa.
- Gündoğdu, O., Özçep, F., (2003). "Yaşanan Önemli Depremlerin Işığında Afet Yönetimi Problemi ve Değerlendirilmesi", *Türkiye 15. Jeofizik Kurultayı ve Sergisi; Bildiri Özetleri Kitabı*, 20-24 Ekim 2003, İzmir.
- Hurst, David K. (2000). *Kriz ve Yenilenme. Krizin Sunduğu Fırsatlar*, çev. Ela Gürdemir. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Işık Ö, vdğr. (2012). "Afet Yönetimi ve Afet Odaklı Sağlık Hizmetleri", *Okmeydanı Tıp Dergisi* 28 (Ek sayı 2): 82-123, 2012 doi:10.5222/otd.sup2.2012.082
- Jenkins, M.B. (1975). "International Terrorism: A New Mode of Conflict", *International terrorism and World Security*, Ed. D. Carlton., C. Schaerf, And London.
- İnal, Ayşe. (2009). "Haber Medyası, Siyaset ve Terör", *Terör ve Haber Söylemi*. Ed. M. Şeker, T. Şeker, Konya: Litaratürk Yayınları.
- Koç, Selma., Gündoğdu, Oğuz. (2008). "Medyada Afet Haber Aktörleri: Zeytinburnu Örneği", *TMMOB Bursa Kent Konseyi*, Bursa.
- Koç, Selma. (2014). "Türkiye'de Risk Toplumu Sürecinde Afet Gazeteciliği", *Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğin Uzmanlık Alanları*. Ed. Şebnem Çağlar, Konya: Litaratürk Yayınları.
- (2007). "Kamuoyunu Deprem Haberlerine Bakışı ve Deprem Algısı "Kocaeli Örneği", *KAYFOR:5*, Kocaeli.
- (2004). *1923-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Doğal Afetler: 1999 Marmara Depremleri Haber Söylemleri ve Kamuoyu Araştırması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Kolukırık, Suat., Tuna Meryem. (2009). "Türk Medyasında Deprem Algısı: Marmara Deprem Örneği", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, BAHAR-2009 C. 8, S. 28, (286-298) ISSN:1304-0278.
- Özarslan, Zeynep. (2012). "23 Ekim 2011 Van Depremi Sonrasında Yaşanan Toplumsal Değişimde Yeni Medyanın Rolü", *II. Uluslararası İletişim Sempozyumu, Yeni İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Dönüşüm, Kırkıstan-Manas Üniversitesi Yayınları* 157, kongreler ve Sempozyumlar Dizisi: 25.
- Regeste, Michael, Judy Larkin. (1997). *Risk Issues and Crisis Management. A Casebook of Best Practice*. London: Kogan Page Limited.
- Rigel, Nurdoğan. (2000). "Medya Mırıltısı: Bilginin Enformasyona, Haber Kaynağının Haber Aktörüne Dönüşümü ve Deprem Haberleri", *I. Uluslararası İletişim Sempozyumu, Siyasal İletişim Dergisi*.
- Soydan, Ersoy, Nuray Alpaslan. (2014). "Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi", *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7.
- Şeker, Tülay, Sine Rengim. (2012). "Çocuk Zihninde Haber", *Global Media Journal, Yeditepe Üniversitesi Akademik Dergisi, Bahar Dönemi*, Sayı: 4.
- UN, 2010. *Keeping the Promise: A forward-looking review to promote an agreed action agenda to achieve the Millenium Development Goals by 2015. Report of the Secretary General (A/64/665)*.
- UNISDR, 2005. *Hyogo Framework of Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters (A/CONF/206/6)*.

- UNISDR, 2009. Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction: 2009-2011, Geneva.
- UNDP Türkiye İnternet Sayfası, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=248>.
- Temiztürk, Hakan. (2012). "Türk Medyasında 'Olağandışı'nın Haberleştirilmesine Etik Bağlamda Eleştirel Bir Yaklaşım", Atatürk Üniversitesi İletişim Dergisi, Sayı: 3, Temmuz 2012, Erzurum.
- Timisi, Nilüfer; Dursun, Çiler. (2008). Medya ve Deprem, 17 Ağustos 1999 Depreminin Medyada Temsili. Ankara: Öncü Basımevi.
- Yurdigül, Aslı. (2014). "Olumsuz Olayların Televizyon Ana Haber Bültenlerinde Sunumu: 'Soma Faciası' Üzerine Bir İnceleme Çalışması", E-GİFTER (Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi), Cilt:2, Sayı:4.
- Yüksel, Erkan. (1999). "Türk Basınının Deprem Felaketi Karşısındaki Tutumu: Kobe ve Dinar Depremleri Üzerine Bir Sunum Analizi Çalışması", Kurgu, Sayı: 16, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/09/22/bakanlar-sel-bolgesinde>. (<http://www.fema.gov/disas-terresponse>, 20.11.2003)
- www.annenberg.org/media, 22.04.2002.